

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU
ODSJEK ZA KOMPARATIVNU KNJIŽEVNOST I INFORMACIJSKE NAUKE

Završni magistarski rad

**ULOGA KULTURNE I JAVNE DJELATNOSTI BIBLIOTEKA U PROMOVIRANJU
POTICANJA NA ČITANJE NA PRIMJERU GRADSKE BIBLIOTEKE U ZENICI**

Studentica: Ena Šarić

Mentorica : Prof. dr. Senada Dizdarević

Sarajevo, 2021. godine

Sažetak

1. Uvod	1
2.Razvoj dječije literature i dječijih službi u javnim bibliotekama	3
3.Upotreba novih medija i njihovog informacijskog sadržaja	7
3.1. Eksplozija informacija	7
3.2.Novi mediji kao nositelji značenja	8
3.3. Kapitalistička logika virtualne stvarnosti	9
4. Ulogajavnih i dječijih biblioteka u 21. stoljeću.	10
4.1. Participatorno bibliotekarstvo	11
4.2.Priprema za cjeloživotno učenje	12
4.3. Informacijsko opismenjavanje	13
4.4. Upotreba novih medija i uloga marketinga u bibliotečkom poslovanju	14
5. Kulturna i javna djelatnost biblioteka u promoviranju poticanja na čitanje	16
5.1. Čitanje kao primarna kompetencija djeteta	17
5.2.Problematika usvajanja čitalačkih navika	20
5.3. Biblioteka kao odgojno - obrazovni centar	22
5.4. Bibliopedagogija	23
5.5. Programi poticanja čitanja za djecu	25
5.6. Primjeri dobre prakse poticanja na čitanje	27
6. Istraživanje zastupljenosti programa poticanja na čitanje u Gradskoj biblioteci Zenica	31
6.1. Opći podaci o biblioteci	31
6.2. Aktivnosti i usluge biblioteke	32

6.3. Programi poticanja na čitanje	33
7. Studija slučaja	45
7.1. Ciljevi i metode istraživanja	45
7.2. Ispitivanje uposlenika koji imaju iskustvo u radu sa djecom	46
7.3. Anketno istraživanje korisnika	48
7.4. Diskusija	55
8. Zaključak	57
9. Literatura	60
10. Prilog	64

Uloga kulturne i javne djelatnosti biblioteka u promoviranju poticanja na čitanje na primjeru Gradske biblioteke u Zenici

Ena Šarić

SAŽETAK

Problem poticanja na čitanje nije nov, ali u promijenjenim društvenim okolnostima izazvanim razvojem nauke i informacijsko-komunikacijskih tehnologija, on postaje dio globalnog problema. U informacijskom društvu poticanje djece na čitanje proizilazi iz koncepta cjeloživotnog učenja. Naše "sada" i "ovdje" okruženje se transformiralo u informacijsku bujicu kojoj se ne nazire kraj. Sve masovnija (zlo)upotreba novih tehnologija naročito pogađa djecu. Poznato je da djeca obrasce djelovanja usvajaju iz porodici i okoline pa im je potreban pozitivan i stimulativan primjer u odgoju i obrazovanju. U ovakvim okolnostima uloga biblioteka i bibliotekara se usložjava. Jedna od glavnih zadaća razvijenih društava uz informacijsko opismenjavanje postaje i poticanje na čitanja. Bibliotekama i odgojno-obrazovnim ustanovama se nameće potreba za posebno osmišljenim programima za poticanje čitanja. Ovim radom smo nastojali osvijestiti važnost čitanja koje je osnova za sticanje funkcionalnih pismenosti za cjeloživotno učenje. Naveli smo primjere dobre prakse biblioteka iz svijeta i regiona, koji mogu poslužiti kao inspiracija za implementiranje ovakvih programa, te smo ispitali efikasnost i učestalost programa poticanja na čitanje koji su se organizovali u Gradskoj biblioteci u Zenici proteklih godina. Uporedili smo rezultat istraživanja, autorice Indire Kasapović, koje je sprovedeno 2011. godine, sa našim rezultatima te smo na osnovu analize oba istraživanja utvrdili da je došlo do pomaka u sprovođenju programa poticanja na čitanje u Gradskoj biblioteci u Zenici.

KLJUČNE RIJEČI

Gradska biblioteka Zenica, poticanje na čitanje, informacijska pismenost, cjeloživotno učenje, primjeri dobre prakse, modeli rada biblioteke

1. Uvod

Prve javne biblioteke nisu imale dječije odjeljnje, pa se literatura za ovu dobnu skupinu odvajala na posebnu policu. Sve obaveze tradicionalnog bibliotekarstva su bile usmjerene na građu biblioteke. Već u 19. stoljeću, u SAD-u i Engleskoj su se razvile javne dječije biblioteke, finansirane od strane općina kao grana narodnog bibliotekarstva. Godina 1950. je presudna za razvijanje dječijih biblioteka u zemljama bivše Jugoslavije, nakon što se na Savjetovanju društva bibliotekara, održanom u Novom Sadu, istakla potreba za osnivanjem dječijih biblioteka. Od tada su iste nastajale u sve većem broju kako u Srbiji, tako i u Hrvatskoj, Sloveniji, Makedoniji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini.

Pojavom novih medija dolazi do izmjene koncepta bibliotečkih usluga. Fokus se sa bibliotečkog fonda prebacuje na korisnike biblioteke. Razvijaju se nove informacijske usluge prilagođene novoj generaciji korisnika. Međutim, nove tehnologije sa sobom su donijele problematiku smanjenja čitalačkih navika koje je neophodno sticati od najranije dobi. Dječije biblioteke imaju veliku ulogu u realizaciji te aktivnosti. U današnje vrijeme svaka javna biblioteka ima posebno odjeljenje za djecu koje, pored osnovnih usluga, nudi i programe poticanja na čitanje. O poticanju na čitanje se posljednjih godina govori u kontekstu koncepta *cjeloživotnog učenja*. Sam koncept je nastao kao posljedica novog umrežanog okruženja koje prati tehnološke i sve ostale društvene napretke. Za uspješno učestvovanje u javnom životu potrebna su nova znanja i vještine koje se odnose na sposobnosti upotrebe novih tehnologija, sposobnosti iščitavanja sa novih medija i pretraživanja relevantnih informacija. Ovaj skup vještina se naziva informacijska pismenost. UNESCO-ov "Manifest za narodne biblioteke" iz 1994. je definirao i odredio jasne zadaće ovih biblioteka. Naglašena je njihova obrazovna, kulturna i informaciona zadaća. Dakle, biblioteke su važan faktor u poticanju na čitanje, jer u okviru svoje djelatnosti imaju mogućnost njenog provođenja, naročito u dijelu kulturne javne djelatnosti. Dječije biblioteke su usmjerene na kreativnije i slobodnije principe rada za razliku od ostalih biblioteka. Poželjni oblici su interakcija, participativne metode, radionički tip rada i sl. Kroz ovakav tip rada bibliotekari se mogu posvetiti odgojno-obrazovnim ciljevima svog poziva.

O poticanju na čitanje se i ranije pisalo. U Bosni i Hercegovini o ovoj problematici su pisale autorice Senada Dizdar i Indira Kasapović. (Kasapović 2011., Dizdar 2011., 2017.) Informacije koje smo prikupili nude objašnjenje zašto je sama aktivnost poželjna i potrebna za razvoj funkcionalne pismenosti koja je ključna u procesu cjeloživotnog učenja. Također smo

primijetili da u stručnoj literaturi ne postoji niti jedan konkretan primjer programa poticanja na čitanje koji bi poslužio bibliotekarima kao primjer i pomagalo za realizaciju željenih aktivnosti. Na osnovu ovog saznanja, u radu smo izdvojili primjere dobre prakse u svijetu i regionu koji bi mogli koristiti kao stimulatívni modeli u kreiranju programa poticanja na čitanje. Rad je podijeljen na sedam poglavlja koja se, izmeđuostalog, bave različitim društvenim problemima koji su nastali usljed prekomjerne upotrebe novih tehnologija. Objasnit ćemo na koji način nove tehnologije utječu na razvijanje čitalačkih navika i pogleda na život kod djece i odraslih.

U našoj zemlji, na žalost, ne postoji sistemski plan za rješavanje pitanja poticanja na čitanje. Ipak, primjetno je da su pojedine javne biblioteke u svom radu implementirale ideje programa poticanja na čitanje. Jedna od njih je i Gradska biblioteka u Zenici. Ova ustanova je proteklih godina napravila veliki pomak u svom poslovanju i u realizaciji raznovrsnih programskih sadržaja koji su vidno animirali društvenu zajednicu grada Zenice. Ovim radom ćemo utvrditi rezultete aktivnosti pomenute biblioteke, usmjerenih na poticanje na čitanje.

Postoji i istraživanje iz 2011. godine. Autorica rada Indira Kasapović se bavila istom problematikom, te je na osnovu studije slučaja predstavila važost poticanja na čitanje. Rezultati ovog istraživanja su bili nezadovoljavajući. To nas je potaklo da na kraju istraživačkog dijela uporedimo rezultete stare i nove analize poslovanja na odabranom primjeru kako bi ustanovili da li je došlo do progressa u radu ove biblioteke.

2. Razvoj dječije literature i dječijih službi u javnim bibliotekama

Pojam poticanje na čitanje podrazumijeva uvođenje u svijet knjige i čitanja, ali pažljivo bez prisile, s ciljem da dijete zavoli čitanje i u njemu uživa cijeli život. Čitanje je vještina koju koristimo u razne svrhe tokom života i jako je važno da je usvojimo na pravilan način. Čitanje bez poteškoća olakšava proces učenja. To je prva kompetencija djeteta koja znatno utječe na razvoj djetetove ličnosti, na koncentraciju i maštu. Čitanjem se usvajaju nove riječi te se tako obogaćuje vokabular. Poticanje na čitanje, za razliku od podučavanja vještine čitanja, je dugotrajan proces koji na kraju ima cilj usvajanja nove navike uz pomoć odgojnih metoda koje se koriste za jačanje volje i buđenje vlastitog interesovanja djeteta, nalaženje motivacije, otklanjanje poteškoća i sl.

U knjizi *Podsticanje djece na čitanja: u biblioteci, vrtiću i porodici* autorica Indira Kasapović navodi da je savremena filozofija odgoja djeteta utemeljena na novijim psihološkim spoznajama i potrebama modernog društva, te da je usmjerena na samo dijete i na razvijanje njegove individualnosti, kreativnosti i autonomije.

Djeci se prisupa strpljivo sa razumijevanjem te im se kroz domišljate radionice, kroz igru i čitanje, knjiga nastoji dočarati prvenstveno kao zabavna aktivnost a kasnije i kao edukativna.

Nije uvijek bilo tako. Historijski kontekst poticanja na čitanje nam je važan jer nam daje uvid u razvoj pedagoškog aspekta djeteta, kao i u razvoj dječije književnosti i dječije biblioteke.

Poznato je da se dječija književnost počela razvijati nakon industrijske revolucije. Do tada dijete, kao zasebna jedinka, nije postojalo. U predliterarnom društvu na dijete se gledalo iz ugla njegovog socijalne, ekonomske i vjerske pripadnosti plemenu ili klanu. Iako se dijete u krugu porodice njegovalo sa nježnošću, ono se posmatralo kao predodrasla osoba, što je samo jedan od mnogih oblika tumačenja u svijetu. (Fadiman, *Encyclopaedia Britannica*, 1998.)

Clifton Fadiman u svom članku *Dječija literatura* dalje navodi da je u drevnoj Grčkoj i Rimu dijete zamišljeno kao minijatura odrasla osoba. Njegova važnost je ležala u pretpostavci da je svako dijete muškog pola potencijalni građanin ratnik dok je dijete ženskog pola potencijalno plodno tlo za stvaranje novih građana ratnika. Ovo su razlozi, zašto klasična literatura dijete uopšte ne vidi ili ga pogrešno tumači. (Fadiman, *Encyclopaedia Britannica*, 1998.)

Dijete je i kroz srednji vijek i daleko u kasnu renesansu ostalo terra incognita. (Fadiman, Encyclopaedia Britannica, 1998.) Ponekad su djecu smatrali i neljudima. Za francuskog filozofa Montaignea nisu imali ni mentalne aktivnosti ni prepoznatljiv oblik tijela. (Fadiman, Encyclopaedia Britannica, 1998.) Nepovoljan stav prema djetetu se zadržao sve do sredine 17. stoljeća, kada dolazi dolazi do prekretnice u dječijoj literaturi. Situacija se mijenja nakon što je moravski odgajatelj Comenius 1658. godine objavio knjigu *Vidljivi svijet u slikama*. Knjiga je predstavljena kao nastavni uređaj ali je ujedno bila i prva slikovnica za djecu. Comenius je svojim doprinosom utjelovio novi pogled na dječiju literaturu koja treba sasvim drugačiji senzibilitet i sadržaj jer djeca nisu umanjeni odrasli ljudi. Do svjesnog i sistemskog vrednovanja ovog uvida prošlo je cijelo stoljeće. Smatra se da se tek u drugoj polovici 18. stoljeća, o djeci počelo razmišljati kao o osobama vrijednim posebnog poštovanja. Nastanak ovakvih promijena svijesti koju prate i promijene u dječijoj književnosti je rezultat niza povijesnih sila kao što su razvoj prosvjetiteljstva, uspon srednje klase, početak emancipacije žena, razvoj romantizma, razvoj žanrova koji su okrenuti djeci i mladima (bajke, basne, balade, mitovi). Ali najveći doprinos se ipak pripisuje stvaralačkim genijima književnosti poput: William Blakea, Lewis Carrolla, Mark Twaina, Collodia, Andersena i drugih.

Bez razvoja dječije literature ne bi došlo ni do razvoja dječijih biblioteka. Inspirisani progresivnim pokretima socijalne reforme krajem devetnaestog stoljeća, javne biblioteke u Sjedinjenim Državama i Britaniji osnovali su službe za djecu. U to vrijeme zapažen je znatan pomak u promišljanju o potrebama djece. Bibliotekari su njegovali jedinstvenost svakog djeteta. U mnogim zemljama nacionalno bibliotečko udruženje ima poseban odjel za dječije bibliotekare i često se ta skupina zalaže za poboljšanje i proširenje usluga.

Iako se dječije biblioteke nalaze širom svijeta, njihov razvoj je prilično raznolik i na njega utječu obrazovni prioriteti, finansiranje i zakonski propisi. (Macck, Encyclopedia.com)

Do 1890. godine mnoge su javne biblioteke u SAD-u počele postavljati police s knjigama samo za djecu, ali je tek 1895. godine izgrađena prva biblioteka sa posebno osmišljenom dječijom sobom. Američki bibliotekari su preuzeli vodstvo u uspostavljanju prvog okruglog stola za dječije bibliotekare u Američkom knjižničarskom udruženju (ALA) 1900. godine, a 1901. otvoren je i program obuke za dječije bibliotekare u Pittsburghu. Tradicionalan način poslovanja američkih dječijih biblioteka se odnosio na redovne posjete školama, razgovaranje o pročitanim knjigama, pripovijedanje priča te na druge programe koji su imali za cilj populariziranje čitanja. Pomenutom praksom u dječijim odjeljenjima američki bibliotekari su

uveliko uticali na razvoj dječijih biblioteka u svijetu. Prije početka Prvog svjetskog rada, evropski bibliotekari su dolazili u SAD na stručno usavršavanje.

Program čitanja naglas djeci ili nuđenje priča je nastao sa pojavom prvih dječijih biblioteka. Ovakva vrsta aktivnosti za djecu je ujedno i prvi organizovani program poticanja na čitanje za najmlađe. Anne Carroll Moore iz biblioteke instituta Pratt uvela je *Sat priča* na institutu već 1896. godine, a Carnegieova biblioteka u Pittsburghu pokrenula je 1900. sedmični sat priče pod vodstvom Francisa Jenkinsa Olcotta. Caroline Burnite, povezana sa obje ove institucije, imenovana je direktoricom dječijeg odjeljenja u javnoj biblioteci Cleveland 1904. godine. Svojim angažmanom ona potiče na čitanje i pripovijedanje u različitim odjeljenjima biblioteke, uključujući i subotama ujutro sat vremena pričanje priča za predškolsku djecu u odjeljenju Broadway, koje je otvoreno 1906. godine. (Rgerber, American Lybrary Association)

Zemlje pokretači dječijih biblioteka smatraju se SAD i Englesaka. Evropske biblioteke imale su vlastiti put razvoja. Već u 19. stoljeću su se razvile javne dječije biblioteke, finansirane od strane općina kao grana narodnog bibliotekarstva. U Engleskoj prva dječija javna biblioteka otvorena je 1861 godine u Mančesteru. U SAD nastaju takve biblioteke u nekoliko gradova te ubrzo i njihova odjeljenja. 1876. godine se osniva ALA (American Library Association) koje se posvetilo sistemskom osnivanju dječijih odjeljenja pri javnim bibliotekama.

Prva dječija biblioteka u Francuskoj je osnovana 1924. godine i to kao poklon Amerike savezničkoj Francuskoj. (Macck, Encyclopedia.com)

Prva poznata omnibus biblioteka datira iz 1946. godine. Pojavila se u Francuskoj a osnovana je da zadovolji potrebe djece sa posebnim potrebama kao i djece koja su živjela udaljeno od grada.

Po završetku Drugog svjetskog rata u Minhenu je osnovana Međunarodna biblioteka za djecu i mlade. Cilj ove biblioteke je bio širenje mira, trpeljivosti i razumijevanja među djecom, te jačanje kulturnog zajedništva Evrope. Ideju za pokretanje ove biblioteke je realizovala Jelle Lepman uz podršku Rockefeller zaklade, Američkog bibliotečkog društva i njemačke vlade. (Bešlić 2017,23)

Godina 1950. je presudna za razvijanje dječijih biblioteka u zemljama bivše Jugoslavije, nakon što se na Savjetovanju društva bibliotekara, održanom u Novom Sadu, istakla potreba za osnivanjem dječijih biblioteka. Od tada su iste nastajale u sve većem boju kako u Srbiji, tako i u Hrvatskoj, Sloveniji, Makedoniji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini.

Senada Dizdar u tekstu *Podstcanje na čitanje- bosanskohercegovačka iskustva* navodi da je u Bosni i Hercegovini tradicija njegovanja čitanja i opismenjavanja snažno prisutna još od kraja devetnaestog stoljeća, a provođena je kroz javne čitaonice (kitaonice), koje su skoro uvijek bile sastavni dio biblioteka. (Dizdar, 2011)

Prva bosanskohercegovačka javna dječija biblioteka je otvorena 1970. godine u Sarajevu. Biblioteka pod nazivom "Vlatko Foht" je imala svoja odjeljenja, a 1980. godine je otvorena prva dječija igraonica, koja je predstavljala novi način rada sa djecom predškolskog uzrasta. U ovoj biblioteci su osmišljeni prvi programi za poticanje na čitanje u našoj zemlji. Redovito su organizovane izložbe dječijih radova, najnovijih slikovnica, gledali su se crtani filmovi, pričale su se bajke i ostale priče uz pomoć dijafilmova i dr. (Dizdar 2017, 50)

Pored javne dječije biblioteke u Sarajevu, djelovala je dječija biblioteka "Srce" u sklopu Osnovne škole „Edhem Mulabdić“ u Zenici. Iz obrazloženja upućenog ocjenjivačkom sudu za javna priznanja vijeća općine Zenica doznajemo da je bibliotekarka odjeljenja Marica Maca Hrbaček uredila dječiju biblioteku u skladu sa potrebama i interesovanjima školaraca, da je vodila računa o nabavci novih naslova, novina i časopisa za djecu, da je uredila čitaonicu za mlađi i stariji uzrast. Djeca su u čitaonici pored knjiga i časopisala mogla koristiti razne društvene igrice i slagalice. Bibliotekarka je nagradnim natjecanjem u broju pročitanih knjiga poticala djecu Osnovne škole „Edhem Mulabdić“, na čitanje. Ovako osmišljene aktivnosti u dječijim bibliotekama se preporučuju za realizaciju programa poticanja na čitanje, pa se dječije biblioteke "Vlatko Foht" i "Srce" mogu predstaviti kao primjer dobre prakse u našoj zemlji.

Uvidjeli smo da se poticanja na čitanje kao posebno osmišljen program postepeno razvijao. Uslovlila ga je promjena svijesti o djeci kao individuama vrijednim pažnje i zanimanja, te pojava prvih dječijih pisaca koji su imali hrabrosti da prokrče zapuštene literarne staze rigidnog doba. Pisali su gledajući dječijim očima, te su čovječanstvu poklonili nezaboravni svijet fantazije i čarolije. Takve knjige su trebale svoju publiku i svoje biblioteke koje su počele nicati diljem svijeta. Navedene okolnosti su postavile temelje za rad jedne dječije biblioteke koja je posvećena svojim korisnicima i koja u sklopu svog angažmana nudi različite programske sadržaje. Na početku su to bile pripovjedaonice, izložbe dječijih radova, igraonice i sl. a kasnije se program razvio u daleko bogatiji edukativno - zabavni sadržaj.

3. Upotreba novih medija i njihovog informacijskog sadržaja

U knjizi *Znanje u digitalno doba* Henri Giroux (2019, 164) nam pruža uvid u višestruko značenje interneta. Giroux navodi da je internet proizvođač znanja i da nam olakšava razmjenu znanja i komunikacije. Također, internet podupire razmjenu i legitimaciju vrijednosti, dijaloga i različitih načina proizvodnje značenja. Stoga je internet kao nova i neistražena vrsta obrazovanja dio šire borbe za znanje, moć, način reprezentacije i način definisanja budućnosti. Zapravo se radi o borbi oko modusa identiteta, modusa djelovanja, modusa društvenih formacija, modusa politike. U ovom poglavlju ćemo pokušati objasniti kako je došlo do eksplozije informacija te na koji način ovakva vrsta opterećenja utječe na razvoj vještine čitanja i sticanje čitalačkih navika. Također ćemo progovoriti o najglasnijim proizvođačima vrijednosti u društvu i pokušati približe obrazložiti kapitalističku logiku stvarnosti i mogućnost njene reprezentacije na internetu. Ove teme su nam važne jer svojim interdisciplinarnim karakterom potpomažu procesu razumijevanja pojačane potrebe za realizaciju programa poticanja na čitanje.

3.1. Eksplozija informacija

Od nastanka pisma pa do pojave interenta pratimo razvoj tehnologija čija je primarna uloga da budu mediji za pohranu, prijenos, diseminacija i distribucija informacijskog sadržaja. Izum računara i internet-servisa je u konačnici objedinio sve što je izmišljeno u pomenutu svrhu.

Eksplozija informacija je rezultat druge generacije web-servisa (Web 2.0) koji se iz jednosmjernog protoka informacija širi u interaktivnu dvosmjernu komunikaciju između korisnika i njihovih računara i korisnika jednih sa drugima. Često se kaže da, nakon nastanka Web 2.0. servisa, svi mogu objaviti što god žele na internetu, aludirajući pritom na pozitivni i negativni aspekt mogućnosti objavljivanja na mreži - pozitivni jer ne postoje prepreke objavljivanju sadržaja, a negativni jer kvalitet i legitimitet takvog sadržaj postaje upitan.

Jedan od rezultata eksplozije informacija je nagomilavanje sadržaja preko kojeg se, zahvaljujući popularnom skrolanju, počelo prelaziti mehanički, bez pretjeranog interesovanja i zadržavanja. Ovaj podatak nam je važan jer objašnjava samu vizuelnu reprezentaciju web sadržaja koja je prilagođena ubrzanju protoka informacija, sa ciljem da privuče pažnju korisnika na željeni sadržaj bez pretjeranog zadržavanja i opterećavanja. Ovakva manifestacija sadržaja je znatno utjecala na kulturu čitanja i čitalačke kompetencije kod

odraslih a naročito kod djece. Rezultat ovakvog okruženja je gubitak fokusa i sposobnosti kritičkog razmišljanja kod najmlađih. Djeca ne znaju čitati. Ona nauče prepoznavati slova koja onda povezuju u riječi, a riječi potom u rečenice, ali ne znaju vrednovati i uživiti se u tekst. Tekst skeniraju i prelaze mehanički kao da se radi o ekranu, a njegova linearnost, na koju nisu naviknuti usljed hipertekstualnog web-sadržaja, ih zamara. Nemaju strpljenja i ne mogu se skoncentrisati. Moguće objašnjenje fenomena nalazimo u neuroznanosti koja povezuje ulogu čeonog režanja sa misaonim kompetencijama.

U knjizi *Znanje u digitalnom dobu* Peter McLaren (2019, 184) objašnjava da se pojava televizije tretira kao ideološki instrument za deprimiranje funkcije čeonog režnja. Dakle počelo je sa izumom TV-a. Čeon režanj je zadužen za organizaciju naših planova i on sekvencira naše ponašanje, on je od temeljne važnosti u donošenju moralnih sudova i kritičkih procjena onoga što vidimo. McLaren nam dalje navodi istraživački rad Marije Winn (2012) o posljedicama prekomjernog korištenja TV-a, koje su se odrazile na uspjeh u školi kod djece, na smanjenu sposobnost donošenja suda o onom što gledamo, te na loše rezultate kod čitanja i verbalnog izražavanja kod djece.

3.2. Novi mediji kao nositelji značenja

Vidjeli smo kako je današnje društvo, usljed eksplozije informacija, evoluiralo u društvo vizuelne kulture. Slike su nosioci značenja i stvaraoci društvenih vrijednosti. Iako smo slobodni da budemo aktivni stvaraoci sadržaja, ipak postoje oni najglasniji koji proizvode sadržaj sa skrivenom agendom. Upravo zbog ove činjenice neophodno je pozabaviti se mehanizmima manipuliranja i operiranja slikama, te načinima na koje slike stvaraju značenja i, pomoću skrivenih ideoloških postulata, utječu na stvaranje kulture i na ljudsko ponašanje.

Razlog nastanka pojedinačnog samopromioviranja koje se snažno potiče u potrošačkoj, konkurentnoj i marketinškoj kulturi možemo objasniti Jacques Lacan-ovom tezom o *zrcalnoj fazi*. Poznati francuski psihoanalitičar tvrdi da smo mi ono kako se vidimo u očima drugih, kako percipiramo druge (sebe u ogledalu), zapravo mi smo uvijek odraz Drugog. Ako naša tijela postaju na osnovu predstave o drugima samim tim dolazi do poremećaja, jer potpuno ujedinjavanje dva subjekta je nemoguće, subjekt (narcis), se guši i nestaje u pokušaju da reproducira sliku koju vidi. To stanje prouzrokuje sram i stid i na koncu prezir prema sebi. Lacan dalje tvrdi da subjekt nikad ne izlazi iz zrcalne faze. Ogledalo onda može biti personifikacija intimnog iskustva: reklama, spotova, medijski diskursi, filmovi, država,

socijalna mreža, dakle sve ono što proizvodi identitet i sa čime se poistovjećujemo. Kada u ovom smislu govorimo o ideologiji potrošnje, kompleksnoj industriji kozmetičkih dobara, identificiranju sa estradnim filmskim zvijezdama, politici ishrane, nametanju normi o tome kako treba izgledati, kakav treba biti, šta treba jesti, kako se treba oblačiti, shvatit ćemo kako sve ovo opstaje zahvaljujući samootuđenju i negaciji sebe. Izgled dakle nije prirodno određen, već socijalno normiran. (Bećirbašić 2011, 24-26)

3.3. Kapitalistička logika virtualne stvarnosti

Dakle, tijelo je postalo mjesto gdje se različiti oblici socijalnog diskursa susreću i grade sistem značenja. Zašli smo u eru gdje vlada tiranija medijskog senzacionalizma. Ljudi se zavode putem industrije zabave i online prostora u kojem se identiteti proizvode da bi obezbijedili profit korporaciji. Korisno je navesti poimanja moći poznatog francuskog filozofa Michela Foucaulta. On smatra da moć i znanje imaju različitu prirodu, ali da se međusobno isprepliću, pretpostavljaju i nadopunjuju. Znanje o čovjeku neodvojivo je od tog odnosa moći. Psihijatrija i psihologija, kazneno pravo, pedagogija samo su neke od discipliniranih izraza znanja u funkciji provođenja moći. Upravo ova tvrdnja se obistinila u pominjanoj teoriji *Zrcalne faze*, koja objašnjava prirodu ljudske psihe i percepciju vlastitih identiteta. Moć je, prema Foucaultovu mišljenju, tvorbena, a ne pasivna snaga koja prodire u najtanje strukture društva i zaposijeda sve njegove razine. Takva moć djeluje kapilarno i posvuda, ona proizvodi norme i normalizaciju kao bitan oblik racionalne društvenosti te se sprovodi u svakoj tački i svakog trenutka. (Kalanj 1994, 179)

Ovakav društveni poredak koji je narušio prirodnu jezgru zdravih navika i vrijednosti u društvu, te je pored ovisnosti o reproduciranju nametnutog životnog stila i konzumerizma kao odlici uspješnosti, zabilježen i porast sindroma koji je nazvan *strah od propuštanja*, karakterističan po nemiru koji izaziva stalno upoređivanje sa ljudima koje pratimo na mreži te misao da naš život pasivno prolazi. (Knez, Lider 2021)

Razlog jednom ovakvom interdisciplinarnom pristupu tematici je upravo mogućnost da se sa različitog aspekta pokuša objasniti pozitivne ali i negativna aspekte umreženog društva. Odrasli ljudi, sve više i djeca, se pretvaraju u poslušno potrošačko tijelo. Zavedeni su u svijet koji im nudi iluziju moći i važnosti. Ovakvo okruženje škodi njihovom intelektualnom razvoju te mentalnom i fizičkom zdravlju. U opasnosti su ponajviše djeca. Dok se najmlađi

polako gube u svijetu privlačne zabave koja im uništava sposobnost za rasuđivanje, roditelji skrolaju news feed dok im prsti ne utru zbog straha od propuštanja. Ovakva slika stvarnosti ne djeluje ohrabrujuće za jedno razvijeno društvo u kojem je imperativ ulaganje u nauku i obrazovanje.

4. Uloga javnih i dječijih biblioteka u 21. stoljeću.

Biblioteke su uvijek u svojim etičkim načelima podržavale jednakost i otvorenost prema svima. Ovakav odnos prema korisnicima potvrđen je i nakon objavljivanja IFLA-inih Smjernica za bibliotečke usluge za djecu (2003) i Smjernica za bibliotečke usluge za bebe i malu djecu (2007) koje su pomjerile dobnu granicu korisničkih skupina i uticale na razvoj dječijeg bibliotekarstva i biblioteka. Također je usljed razvoja novih tehnologija došlo do promjene medija informisanja i informacijskih potreba ljudi. Biblioteke su dužne da prate društvene promjene, te da odgovore na nove informacijske potrebe svojih korisnika. Ovakva situacija uslovljavala je biblioteku kao instituciju znanja da promišlja o novim modelima rada. Jasno je da je usljed eksplozije informacija, internet postao primarni izvor informacija, ali ono što je još važnije za istaknuti jesu prednosti i nedostaci informacija koje su nam dostupne online. Tehnologija se brzo razvila dok je prosječan korisnik ostao nedovoljno informisan o novom okruženju. Zbog toga je jako važno da sve obrazovne institucije, pa tako i javne biblioteke preuzmu odgovornost informatora te da u sklopu svojih djelatnosti nude i programe poticanja na čitanje i informacijskog opismenjavanja djece i odraslih.

IFLA/UNESCO-ove smjernice za razvoj javnih biblioteka navode da je osnovna svrha javnih biblioteka da pružaju usluge i obezbijede građu na različitim medijima, koja će zadovoljiti potrebe pojedinaca i grupa u pogledu obrazovanja, informisanja i ličnog razvitka, kao i za razonodu u slobodno vrijeme. U navedenim smjernicama se navodi još jedna važna uloga javnih biblioteka, ona se odnosi na potrebu da biblioteka bude središte kulturnog i umjetničkog razvoja zajednice te da pomaže u oblikovanju njenog kulturnog identiteta. Biblioteke ovu zadaću ostvaruju: saradnjom sa odgovarajućim lokalnim i regionalnim organizacijama; ustupanjem prostora za kulturne aktivnosti; organiziranjem kulturnih programa; te nabavkom odgovarajuće građe o različitim kulturnim interesovanjima. Važan i pomalo zanemaren društveni faktor djelovanja jeste pozivanje na odgovornost pojedinaca i

insistiranje na jačanju osjećaja zajedništva koje je znatno poljuljano usljed populariziranja vrijednosti potrošačkog društva. Javna biblioteka ima priliku da organizacijom raznih kulturnih programa postiže humanističke vrijednosti; stvori sredinu pogodnu za pokretanje dijaloga o jednakosti, ekologiji, ljudskim slobodama, informacijskom i medijskom opismenjavanju, poticanju na čitanje. Uključenost svih uzrasta pruža mogućnost da se kulturni programi dožive kao poželjan obrazac ponašanja i djelovanja u društvu. *UNESCO-ov manifest za narodne biblioteke iz 1994. godine* je dao jasne odredbe o obrazovnoj, kulturnoj i informacijskoj ulozi biblioteka. Posljednjih godina, sa prepoznavanjem mladih i djece kao posebnih korisničkih skupina, uloga javnih biblioteka se dodatno usložnjava. Važan dokument koji dječijim bibliotekarima nudi pomoć u radu jesu *IFLA-ine Smjernice za bibliotečku uslugu za djecu*, koje su objavljene 2003. godine. U ovim smjernicama, kao prva zadaća biblioteke, navodi se pružanje mogućnosti djeci da osjete radost čitanja i uzbuđenje prilikom otkrivanja novih znanja, njegovanje dječije maštovitosti te osiguravanje širokog izbora građe i aktivnosti. (Kasapović 2009, 55) Na osnovu navedenih preporuka vidljiv je pomak i u razvoju dječijeg bibliotekarstva. Prenosjenjem naglaska sa potreba korisnika na prava svih korisnika na informaciju, pismenost, cjeloživotno učenje, kulturu, zabavu i lični razvoj u kontekstu društva koje uči, prošireno je polje djelovanja dječijih biblioteka. (Kasapović 2009, 55). Također se razvijaju i slobodniji modeli i koncepti rada sa djecom koji podržavaju aktivniju uključenost djece i izražavanje dječijih interesa i sklonosti kroz organiziranje različitih participatornih sadržaja u biblioteci. Ovakvi saradnički modeli rada pružaju djeci osjećaj uključenosti i važnosti.

4.1. Participatorno bibliotekarstvo

Populariziranje učesničkog djelovanja u kreiranju kulturnog i medijskog sadržaja, nastaje u digitalnom, umreženom dobu, jer komunikacija, aktivnosti i funkcionisanje pojedinaca na mreži počivaju upravo na saradničkom modelu proizvodnje znanja. (Adilović 2020, 62) Nakon nastanka duge generacije weba nazvane Web 2.0, započinje participatorna ili učesnička svijest pojedinačnog doprinosa u kreiranju sadržaja. Ovakav web omogućuje korisnicima da postanu i proizvođači sadržaja. Usljed progresivnog napretka novih tehnologija i uloga javnih biblioteka se usložnjava. Ako se javna biblioteka smatra centralnom ustanovom jedne zajednice, onda joj je uloga da kroz aktuelne i zanimljive sadržaje animira i dozvoli članovima društva da se uključe u rad na poboljšanju uslova života kao i na

aktualizaciji mnogih drugih pitanja koja su u žarištu društvenog interesovanja. Aktivno učešće javne biblioteke u društvenom životu zajednice podrazumijeva osluškivanje potreba svojih članova i angažman u realizaciji zadovoljavanja tih potreba. I ranije su biblioteke dozvoljavale korisnicima da kreiraju ili utječu na određen aspekt bibliotečkog poslovanja. Takva vrsta participacije se odnosila na prihvatanje prijedloga za nabavku građe. Članovi biblioteke su učestvovali u kreiranju bibliotečke zbirke, na način da su biblioteci dostavljali željene naslove koji se nisu nalazili na policama. Služba za javnu nabavku knjiga bi naslove uvrstila na spisak deziderata koji su se nabavljali po unaprijed određenom planu. Deziderati su jedan vid participacije, koja je bila aktuelna i prije pojave novog tehnološkog okruženja. U današnje doba javne biblioteke kroz svoje kulturne i javne djelatnosti su u mogućnosti da obezbijede nesmetani protok participatorne misli. Dovoljno je obezbijediti slobodan prostor za realizaciju korisničkih ideja. Participatorna misao se može njegovati i kroz javne pozive za održavanje programa i radionica različitog tipa, upućene zainteresovanim građanima voljnim da svojim znanjem iz određenih oblasti daju doprinos društvenoj zajednici. Na taj način se zajednica bogati i iskustvenim znanjem, stvara se volonterska mreža i mreža poznanstava korisnih za različite projekte, a naročito za kreiranje programa poticanja na čitanje, kojima je poželjno, zbog složenosti same aktivnosti čitanja, pristupiti sa različitih stručnih aspekata.

4.2. Priprema za cjeloživotno učenje

Danas, u savremenom tehnološkom okruženju, više nego ikad ranije, naglašena je obrazovna uloga biblioteka. Razlog tome je popularizacija koncepta cjeloživotnog učenja koji podrazumijeva učenje od rane mladosti do starosti. Cjeloživotno učenje se objašnjava kao aktivnost učenja tijekom cijelog života s ciljem unapređivanja znanja, vještina i sposobnosti unutar lične, društvene ili poslovne perspektive. Sam koncept je nastao kao posljedica novog umrežanog okruženja koje prati tehnološke i sve ostale društvene napretke. Za uspješno učestvovanje u javnom životu potrebna su nova znanja i vještine koje se odnose na sposobnosti upotrebe novih tehnologija, sposobnosti iščitavanja sa novih medija i pretraživanja relevantnih informacija. Ovaj skup vještina se naziva informacijska pismenost.

Odgojno-obrazovne institucije a uz njih i biblioteke imaju društvenu obavezu da u novonastalom okruženju postave temelje konceptu cjeloživotnog učenja. Danas se niko ne može nadati da će nakon obaveznog školovanja steći korpus znanja koje će mu poslužiti do kraja života. Velike promjene u svijetu tjeraju na konstantno unapređivanje znanja. Početna

tačka cjeloživotnog učenje jeste upoznavanje sa alatima nove informacijske pismenosti. Upravo se javne biblioteke osavremenjivanjem transformišu u informacijske centre koji nastoje da odgovore na različite informacijske potrebe i da ispoštuju informacijska prava svih građana bez obzira na dob, spol, rasu, ekonomski status i sl.

4.3. Informacijsko opismenjavanje

Ranije smo spomenuli potencijalnu opasnost i utjecaj nove tehnologije na mlađe uzraste koji se sve više nazivaju Y generacije, milenijske ili net-generacije, Google generacije, generacije digitalnih urođenika, cyber djeca, generacije V (eng. virtual generation) i sl. Upotreba ovakvih termina je i pokazatelj u kojoj mjeri je došlo do promjene u obrazovnim i informacijskim navikama kod novih generacija. Upravo će nam razumijevanje informacijske pismenosti razjasniti ovu društvenu pojavu.

Informacijsku pismenost treba tumačiti kao vrstu kvalitativnog pomaka i proširenja tradicionalne paradigme obrazovanja, koja se proširila od tradicionalne pismenosti (čitanje i računanje) do klastera pismenosti relevantnih za moderno društvo. (Dizdar, Turčilo, Rašidović i Hajdarpašić 2012, 8)

U pomenute klastere pismenosti ubrajaju se: *medijska pismenost* - koja se odnosi na sposobnost prihvatanja i kritičkog iščitavanja informacija dobivenih putem medija; *informatička pismenost* - koja se odnosi na nivo upotrebe kompjuterskih sistema, mreža i programa; *digitalne* - koja se odnosi na sposobnost čitanja hiperteksta ili multimedijjskih tekstova; te na koncu *vizuelna pismenost* - koju Ferguson definiira kao skup vještina za skeptično, kritičko i uopćeno propitivanje vizuelnih i audio-vizuelnih materijala, što je važno za život pojedinca, s obzirom na to da se on odvija u vizuelnom društvu. (Dizdar i sur. 2012, 9)

Dakle pojam informacijske pismenosti objedinjuje niz kompetencija koje su u modernom tehnološkom okruženju potrebne da bi pojedinac stekao potrebno relevantno znanje. Ovakve kompetencije su skup pismenosti koje se odnose na upotrebu, tumačenje, kritičko iščitavanje, procesuiranje i multimedijjsko rezonovanje različitog medijskog sadržaja. Jedan takav skup pismenosti u 21. stoljeću, pored tradicionalne pismenosti, objedinjuje različite vrste pismenosti koje su na kraju od presudnog značenja za cjeloživotno učenje jer omogućava pojedincu da iz bujice informacija izdvoji onu koja je relevantna.

Djeci koja, bez potrebene edukacije, odrastaju u jednom ovakvom informacionom okruženju je uskraćeno razvijanje istraživačkih kompetencija. Biblioteke, koje su centri informacijske pismenosti, imaju ulogu da prate tehnološki napredak te da vlastite usluge unaprijede i ponude novoj generaciji korisnika.

Cilj informacijskog opismenjavanja jeste da se korisnici osposobe u samostalnom istraživanju, da steknu potrebne kompetencije koje će im omogućiti efikasno pretraživanje, poznavanje kriterija za relevantnu informaciju, lociranje informacija, kritičko iščitavanje istih i sl. Upravo je zbog ovih činjenica i usljed razvoja novih tehnologija od iznimne važnosti da se o informacijskom opismenjavanju počne razmišljati kao o potencijalnom predmetu školskog obrazovnog plana i programa. Samo sistemski angažman može proizvesti kvantitativne rezultate. Ovakvo rješenje podrazumijeva cjelokupan društveni angažman odgojno - obrazovnih institucija koje bi uzajamnim radom i pomaganjem iz ugla vlastite ekspertize doprinosile stvaranju pozitivnih navika kod djece, čitalačkih kompetencija, te interesovanja za sticanjem novih znanja itd.

4.4. Upotreba novih medija i uloga marketinga u bibliotečkom poslovanju

Marketing je proces kojim se uspostavlja razmjena vrednovanog i potrebnog. Drugim riječima marketingom se obezbijedi promocija vrijednosti nekog proizvoda, učini ga vidljivijim i dostupnim za sve koji imaju potrebu korištenja i/ili posjedovanja istog.

Marketing se najčešće vezuje uz profitne orgaizacije ali koristi marketinga, sve više prepoznaju i neprofitne organizacije. Neprofitni sektor podrazumijeva sve neprofitne, dobrotvorne i nevladine organizacije kao što su: bolnice, muzeji, biblioteke, udruženja. Marketing za ovakvu vrstu ustanova obuhvata sve etape djelovanja kao i marketing u profitnim organizacijama a to su: reklamiranje, kontakti sa različitim medijima, prikupljanje sredstava, saradnja sa upravljačkim tijelima, donatorima i volonterima. (Buljević 2013, 3)

Važnost marketinga u bibliotekama naglašava međunarodna bibliotečka organizacija IFLA, koja je osnovala poseban odjel za menadžment i marketing biblioteka. IFLA je 1997. objavila Smjernice za narodne knjižnice, koje su proširene 2000. godine. U smjernicama se naglašava potreba provedbe marketinške aktivnosti kako bi se istražile, planirale i zadovoljile potrebe korisnika. (Žužak 2015, 20)

Bibliotečka struka i marketing, u svojim temeljnim načelima, dijele istu svrhu, a to je zadovoljavanje korisničkih potreba. Iako marketing u bibliotekama nije nov pojam, važno nam je naglasiti da su se same perspektive oglašavanja, usljed razvoja novih tehnologija, bitno izmijenile. Web je postao medij za sve vrste djelovanja, pa tako i za marketing. Dakle, javne biblioteke trebaju virtuelni prostor koji će im koristiti za oglašavanje i za promociju vlastite djelatnosti. Da li će to biti u obliku izrade web-stranice koja će nuditi informacije o radu biblioteke, kontakte uposlenika, online katalog biblioteke i sl. Ili će to biti profil ustanove na aktuelnoj društvenoj mreži koji će se redovno i ciljano puniti sadržajima da zainteresuje potencijalne korisnike, da im ponudi nova znanja i vještine kako bi se lakše snalazili u novom okruženju i da zadovolje informacijske potrebe svim ostalim korisnicima. Zahvaljujući novim medijima biblioteke imaju priliku da svoje stare i nove korisnike obavještavaju o pristiglim naslovima na policama, o kulturnim programima koje organizuju, o promocijama knjiga, dok korisnici imaju priliku da stupaju u interakciju sa bibliotekarima putem privatnih poruka i komentara. Na taj način se gradi mala virtuelna zajednica orijentisana oko zajedničkog interesovanja i cilja.

Ako se javna biblioteka smatra centralnom ustanovom jedne zajednice, onda joj je uloga da kroz aktuelne i zanimljive sadržaje animira i dozvoli članovima društva da se uključe u radu na poboljšanju uslova života kao i mnogih drugih pitanja koja su u žarištu društvenog interesovanja. Aktivno učešće javne biblioteke u društvenom životu zajednice podrazumijeva osluškivanje potreba svojih članova. Mnogi korisnici nisu svjesni vlastitih informacijskih potreba te ne posjeduju vještine o pronalaženju relevantnih informacija. Ovakva vrsta problematike je sve prisutnija, naročito među djecom. Razlog tome je brzina razvoja novih tehnologija i nedovoljan broj edukacija na temu. *UNESCO-ov manifest za narodne biblioteke iz 1994. godine* je dao jasne odredbe o obrazovnoj, kulturnoj i informacijskoj ulozi biblioteka. Odgojno-obrazovna uloga biblioteke je sve više aktuelna a uslovile su je velike promjene u svijetu koje nas tjeraju na konstantno i cjeloživotno unapređivanje znanja. Cjeloživotno učenje se objašnjava kao aktivnost učenja tokom cijelog života s ciljem unapređivanja znanja, vještina i sposobnosti unutar lične, društvene ili poslovne perspektive. Početna tačka ove vrste obrazovanja jeste poticanje na čitanje implementirano kroz zabavno - edukativne programe koji će djeci pomoći da zabavan i prijatan način steknu prve čitalačke sklonosti. Druga stavka uspješnog cjeloživotnog učenja je upoznavanje sa alatima nove informacijske pismenosti. A upravo se javne biblioteke osavremenjivanjem transformišu u informacijske centre koji

nastoje da odgovore na različite informacijske potrebe i da ispoštuju informacijska prava svih građana bez obzira na dob, spol, rasu, ekonomski status i sl. Još jedan vid osavremenjivanja bibliotečkog poslovanja je upotreba weba, za potrebe marketinga. Web i društvene mreže su postali najkorišteniji mediji za sve vrste djelovanja u društvu. Prateći ovu logiku nameće se potreba javnih biblioteka za vlastitim virtualnim prostorom koji će im koristiti za oglašavanje i za promociju svoje djelatnosti.

U prvom dijelu rada smo predstavili tradicionalne i savremene uloge javne biblioteke. Pojasnili smo promjene u društvu koje su uslovile razmišljanja o novim pristupima u bibliotečkom poslovanju. Naveli smo i određene principe rada biblioteke koji osavremenjuju biblioteke. Isti u fokus stavljaju paket vještina koje su neophodne za snalaženje u novom informacijskom okruženju. Opisali smo na koji način novo tehnološko okruženje utječe na kreiranje društvenih vrijednosti i stvarnosti. Također smo se bavili prikazom razvoja dječije biblioteke od perioda kada se literatura nalazila na posebnim policama pri odjeljenju za odrasle pa do posebno osmišljenih odjeljenja za djecu. Djeca, kao zasebna korisnička skupina, i njihove informacijske potrebe su u fokusu ovog rada. U nastavku ćemo obraditi tematiku programa koji se za ovu korisničku skupinu posebno organizuju u sklopu kulturne i javne djelatnosti biblioteka.

5. Kulturna i javna djelatnost biblioteka u promoviranju poticanja na čitanje

Čitanje je temeljna vještina u paketu novih vještina koje obuhvata informacijska pismenost i koje je potrebno za uspješno cjeloživotno učenje. Sam proces učenja čitanja je složena kognitivna operacija kojom razvijamo određene mentalne kompetencije. Tako čitanjem razvijamo ideje, budimo kreativnost i maštu te razvijamo kritičko mišljenje. Čitanje nam, također, omogućava da razumijemo sebe i druge i uči nas o različitim kulturama i narodima. Dakle, čitanje može biti edukativan ali i zabavan proces. Djeca se prvi put sa pismom i čitanjem susreću u školama koje su sistemski izradile plan pismenosti od prvog razreda. Da bi se olakšala kompleksnost ovog procesa usvajanja novog znanja preporučuje se rad na predčitalačkim sposobnostima predškolskog uzrasta. Ova vrsta sposobnosti je uslovljena stimulativnom sredinom u kojoj djeca odrastaju. Drugim riječima angažman i komunikacija sa roditeljima igraju veliku ulogu u razvijanju predčitalačkih vještina kod djece. Dakle,

roditelji i njihova zainteresovanost za čitanje djetetu, roditelji koji su uzor djeci jer su i sami čitači, izloženost djece materijalima za čitanje su se pokazali kao pozitivan faktor koji utiče na stvaranje čitalačkih navika u najranijem dobu. Ako uzmemo u obzir važnost uloge roditelje u ovom procesu, nužno je obratiti pažnju i na njihovo educiranje o pravilnom uvođenju djece u svijet knjiga, kao što je slučaj u bibliotekama SAD-a, Velike Britanije i Kanade.

5.1. Čitanje kao primarna kompetencija djeteta

Čitanje je temeljna vještina u paketu novih vještina koje obuhvata informacijska pismenost i koje je potrebno za uspješno cjeloživotno učenje. O informacijskoj pismenosti i konceptu cjeloživotnog učenja smo govorili ranije, dok ćemo se u nastavku fokusirati na samo čitanje kao primarnu vještinu koja se počne izgrađivati u ranom djetinjstvu.

Čitanjem kao složenim psihološkim procesom i glavnim sredstvom za učenje bave se psiholozi i pedagozi. Borislav Stevanović (kao što citira Kasapović) naglašava da je čitanje najčešći oblik školskog učenja i da se oko 90% učenja u školi sastoji u čitanju knjiga i bilješki sa predavanja. Još davne 1971. godine on upozorava da ako se pojedinac želi dalje usavršavati ne može zbog razvoja nauke, tehnike, umjetnosti i kulture uopće, te velike produkcije knjiga, pratiti ni mali dio onoga što ga zanima ukoliko ne čita brzo i s razumijevanjem. Zanimljivo je da on navodi da je tok misaonih procesa daleko brži od najbržeg mogućeg čitanja i da čitanje samo usporava tu misao. U novije vrijeme se zagovara čitanje u sebi kao adekvatno čitanje kojim čitalac postiže brzinu prelaska teksta i procesuiranja pročitano. Čitanje je dakle složena kognitivna operacija kojom razvijamo određene mentalne sposobnosti. U nastavku teksta ćemo detaljnije objasniti kako se dijete priprema za čitanje, koje su prednosti uspješnog čitanja te kako ga unaprijediti.

Čitanjem razvijamo ideje i budimo kreativnost i maštu. Ovakva aktivnost pomaže razviti kritičko mišljenje, omogućava nam da bolje razumijemo sebe i druge, uči nas o različitim kulturama i zajednicama, informira nas i educira.

U svojoj knjizi *U Obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću* autor Meta Grosman (2010, 114) tvrdi kako čitanje različito djeluje i da ima različite funkcije koje se mijenjaju u odnosu na individualne potrebe pojedinih čitatelja. Čitanje na važan način utječe na djetetovo

razumijevanje sebe i svojih osjećaja, kao i na stvaranje vlastitog mišljenja o drugim ljudima. Također, približava djecu svijetu kulture i doprinosi njihovoj socijalizaciji. Dijete čitanjem uči i usvaja načine lijepog izražavanja, različite oblike mišljenja te se priprema na jezičke izazove odraslog svijeta. Uvidjeli smo da se čitanjem razvijaju različite mentalne i jezičke funkcije i vještine, a jedna od najočiglednijih je obogaćivanje rječničkog fonda i jezičkog znanja. Na temelju određenih kriterija utvrđeno je i nekoliko tipova čitatelja/čitateljica. Prva tipologija datira iz 1895. godine i predstavio ju je njemački psiholog Volgast. Po njemu postoje: nekritični tipovi čitatelja; čitatelj koji malo čita; aktivni čitatelj; postojan tip koji je usmjeren prema određenoj vrsti knjige; poslušni tip koji čita zadano štivo, te čitatelj koji čita bez određenog sistema.

Richard Bamberger (kao što citira Devčić) u svojoj knjizi *Teorija i praksa čitateljskog odgoja* iz 1996. godine prikazuje tipologiju čitateljskih vještina koja se odnosi na djecu i mlade, te on razlikuje naredne tipove čitatelja/čitateljica:

1. Romantični tip: najradije čita fantastiku i naučnu fantastiku
2. Realistični tip: čita knjige o svijetu, želi upoznati ljude, međuljudske odnose i životnu stvarnost
3. Intelektualni tip: čitanjem želi objasniti pojave u svijetu
4. Estetski tip: u knjizi traži doživljaj ljepote.

Većina naučnika i stručnjaka koji su istraživali ovu tematiku se složila da postoje dvije osnovne vrste čitanja, a to je *čitanje iz užitka* i *funkcionalno čitanje*.

Postoji još jedna podjela koja se odnosi na sam proces sticanja čitalačkih vještina. U ovom smislu prepoznamo sljedeće dvije vrste čitanja:

1. Čitanje naglas - u prvom razredu osnovne škole, počeci spoznaje o prijenosu znakova iz pisanog u govorni jezik. Izgovoru glasova i riječi se u početnoj nastavi pridaje velika pažnja. Upravo zato veliku ulogu u tom razdoblju, razvoja djeteta ima čitanje naglas.
2. Čitanje u sebi - pojavljuje se također u nastavi i izvan nastave. Istraživanja pokazuju da je čitanje u sebi u prevlasti pred čitanjem naglas. (Devčić 2015, 4)

U praksi o čitanju govorimo kao o složenoj vještini i sposobnosti. Psihologija objašnjava i tumači dekodiranje i razumijevanje teksta koji se čita. Dekodiranjem čitatelj prepoznaje foneme od kojih je riječ sastavljena i može njima upravljati, tj. sastavljati i rastavljati riječi, raščlaniti riječi na jedince koje razlikuju u govoru kao glasove, a u pismu kao slova. Što se više to prepoznavanje ostvaruje automatizirano, to čitatelj brže dekodira riječ koju može pročitati. Dekodiranju pridružujemo razumijevanje.

Navedeni postupci se uče u osnovnoj školi, u prvom razredu. U olakšavanju učenja čitanja i pisanja djeci pomažu prethodno savladane vještine. Upravo se te, spomenute vještine postižu kroz djetetovu komunikaciju sa odraslima, ponajprije s članovima porodice. Jako je važno razviti ljubav prema čitanju od najranije dobi djeteta, kako bi se olakšao sam proces učenja pisma i čitanja.

Inače, djeca postaju svjesna pisanog jezika vrlo rano. To se da primijetiti već oko treće godine života. Upravo tu svjesnost ubrajamo u *predčitalačke vještine* koje su preduvjet razvoja čitalačkih vještina.

Predčitalačke vještine su svjesnost djeteta o pisanom jeziku, i to u njegova tri aspekta: o funkciji pisanog jezika, o tehničkim karakteristikama pisma, te o procesima i tehnici čitanja. Upravo je te aspekte objasnila autorica Mira Čudima - Obradović u svojoj knjizi *Igrom do čitanja*. (1996, 19)

Funkcija i svrha pisanog jezika se po autorici odnosi na početno prepoznavanje djeteta, od dvije ili tri godine, da neko upravo čita ili piše. U tom periodu, dijete je svjesno da iz pisanog teksta proizlazi neka poruka, da čitanje ima svrhu uočavanja i primanja poruke. Ta se svjesnost pojavljuje kao prvi pojam o pismu.

Drugi aspekt se odnosi na pojmove o *tehničkim karakteristikama pisma*. Ovaj stadij se pojavljuje između četvrte ili pete godine djetetovog života. Tada djeca osvijeste pojmove o pismu, o razlici u slovima, o smjeru pisanja slijeva na desno i odozgo ka dolje. Također počnu razumijevati i osnovnu interpunkcije. Postupno se u ovoj fazi razumijeva da se svaka riječ sastoji od zasebnih glasova.

Naredni aspekt predstavljen kao, *svijest o upotrebi glasovne strukture riječi u čitanju*, se javlja između pete i šeste godine. U ovom stadiju dolazi do poboljšanja u primjećivanju glasovne strukture riječi. Ono se očituje kao spremnost na igru s rastavljanjem riječi na glasove, uživanje u rimi i uočavanje aliteracije. Ovaj pomak je osnova za razvoj čitačke

vješine, jer omogućuje djetetu da tok glasovnog govora podijeli u apstraktne jedinice - foneme, koji će odgovarati pisanim simbolima - slovima.

Grafo - foničko znanje se javlja između šeste i sedme godine, a kod neke djece i prije. U ovoj fazi se uspostavlja korespodencije između glasa i dogovorenog znaka za taj glas - slova.

Sad je spremnost za učenje čitanja na vrhuncu, a dijete usvajanjem korespodencije glasa i slova poboljšava predčitalačku vještinu raščlanjivanja riječi na glasove. (Obradović-Čudina 1996, 20)

5.2. Problematika usvajanja čitalačkih navika

U prethodnom dijelu pisali smo o čitanju i važnosti čitanja. U nastavku namjeravamo predstaviti određene poteškoće i nedoumice koje se javljaju kada se promišlja o procesu usvajanja čitalačkih navika.

Djetinjstvo i mladalaštvo je period kada se stvaraju temeljne navike u životu. Stimulativno okruženje je itekako poželjno za dijete i za formiranje čitalačkih navika. Vidjeli smo koliko je važan predčitalački period djeteta i da u tom periodu života najvažniju ulogu odigraju roditelji i staratelji.

Ako se djeci čita, a pritom je atmosfera ispunjena toplinom, ljubavlju i strpljenjem, takvi uslovi su idealni za stvaranje pozitivnih čitalačkih navika i za razvijanje svijesti o čitanju kao o prijatnoj aktivnosti. Ukoliko je okruženje drugačije naravi, gdje roditelj pristupa čitanju sa nestrpljenjem i prihvata ga kao nužnu obavezu, takva djeca nemaju priliku da čitanje dožive kao zabavnu aktivnost, te u daljem razvoju imaju manje šanse da zavole knjigu i da čitanje prihvate kao nešto prijatno i vrijedno. Međutim, efikasno zajedničko čitanje nije ono u kojem je odrasli čitalac a dijete samo pasivni posmatrač i slušalac, nego je to aktivno podučavanje u kojem se moraju poštovati neki principi i pravila, jer je cilj da se u djetetu razvije ljubav prema knjizi i čitanju, ali i njegove govorne i spoznajne sposobnosti. (Kasapović 2009, 53) Postoje određene preporuke za roditelje, koje se trebaju ispoštovati kako bi se pomenuta aktivnost uspješno realizovala. Neke od njih su: razgovor sa djetetom, slušanje djeteta, poštovanje, svakodnevno čitanje naglas, stvaranje rituala čitanja, poklanjanje knjiga i ograničavanje gledanja televizijskog programa. (Kasapović 2009, 53) Naročito je važno

ograničiti vrijeme koje djeca provode na internetu, čije smo negativne posljedice detaljno objasnili, u prvom dijelu našeg rada.

Dakle, roditelji i njihova zainteresovanost za čitanje djetetu, roditelj koji i sam čita kao pozitivan uzor i izloženost djeteta materijalima za čitanje su se pokazali kao najpozitivniji faktori koji utječu na stvaranje čitalačkog okruženja i navika u najranijem djetinjstvu. Jedan od problema kod usvajanja čitalačkih navika predstavlja i nedovoljna edukacija roditelja o samom pristupu jednoj ovakvoj aktivnosti za roditelje i djecu. Ako uzmemo u obzir važnost roditeljske uloge u postavljanju temelja pismenosti i stvaranja čitalačkih navika nužno je usmjeriti pažnju na pomenutu problematiku. Edukacija roditelja bi trebala biti jedan od stalnih programa javnih biblioteka kao što je slučaj u SAD-u, Veikoj Britaniji i Kanadi. Oni imaju nekoliko zajedničkih karakteristika: edukacija djece rane dobi za kasniji uspjeh u školi, edukacija odraslih o odgoju djece i važnosti razvijanja pismenosti kod djece, te radionice za razvoj pismenosti za djecu i odrasle. I u Hrvatskoj se posljednjih godina sve više pažnje posvećuje istraživanjima porodične pismenosti, s naglaskom na djecu predškolske dobi i njihove roditelje, te na uticaj porodičnog konteksta na čitalačku kulturu djeteta. (Kasapović 2009, 53)

Još jedan važan faktor u kreiranju čitalačkih navika i pismenosti kod djece je škola. Škole imaju određen sistem rada sa djecom koji je dugotrajan i sistematičan. Učenje i savladavanje pisma se prati kroz određen vremenski period. Dobra stvar je što sva djeca prolaze kroz isti ciklus te se u tom slučaju kod djece može pobuditi prirodna motivacija u natjecanju sa drugarima. Dodatnu motivaciju mogu obezbijediti roditelji ali i učitelji /učiteljice, ukoliko proces sticanja novih vještina isprate metodom nagrađivanja za uspješnost u zadatku ili kažnjavanja za neuspješnost. Po definiciji motivacija za učenje proizilazi iz potrebe djeteta da se identificira s okolinom, najprije s njenim odraslim članovima a onda i sa svojim vršnjacima, odnosno s nešto starijom djecom. Tek u kasnijem djetinjstvu kod djece se javlja emotivna i intelektualna motivacija za učenjem, tj. javlja se interesovanje za određeni sadržaj. (Kasapović 2010, 36) Dječije biblioteke također imaju veliku obavezu i odgovornost kada je u pitanju motiviranje najmlađih članova i usvajanje čitalačkih navika. U nastavku ćemo detaljnije objasniti na koji način se ove zadaće mogu uspješno obavljati. Prije nego pređemo na konkretna rješenja u radu, važno nam je da objasnimo način funkcionisanja dječijih biblioteka, određen međunarodnim bibliotečkim smjernicama, koje su svojim interdisciplinarnim promišljanjima postavile standard za uspješno rukovođenje dječije biblioteke.

5.3. Biblioteka kao odgojno - obrazovni centar

UNESCO-ov "Manifest za narodne biblioteke" iz 1994. je definirao i odredio jasne obrazovne, kulturne i informacione zadaća biblioteka. Usljed promjena izazvanih razvijanjem novih tehnologija i eksplozijom informacija, akcenat sa tradicionalnog je premješten na cjeloživotno učenje. S tim u vezi aktualizirana je i odgojno - obrazovna uloga biblioteke. Zadnjih godina dodatno je promijenjena uloga narodnih biblioteka prepoznavanjem mladih i djece kao posebnih korisničkih skupina, te objavljivanjem smjernica za bibliotečke usluge za ove skupine. (Kasapović 2011, 44)

Djeca i mladi se počinju tretirati kao posebne korisničke skupine za koje je važno osmisliti posebne usluge i programi. "U IFLA-inim "Smjernicama za bibliotečke usluge za djecu" objavljenim 2003. godine kao prva zadaća biblioteke navodi se pružanje mogućnosti djeci da osjete radost čitanja i uzbuđenje otkrivanja znanja i djela mašte, osiguravanjem širokog izbora građe i aktivnosti. " (Kasapović 2011, 44)

Ističe se da djecu treba ohrabrivati da se koriste bibliotekom od malena, a uslugama za djecu treba pridavati važnost i odnositi se prema njima kao i prema uslugama za odrasle, što je za mnoge sredine i dječije biblioteke još uvijek futuristički zahtjev. (Kasapović 2011, 45)

Dječije biblioteke namijenjene su svoj djeci, bez obzira na uzrast. Rezultat ove odredbe je izrada "Smjernica za bibliotečke usluge za bebe i malu djecu" 2007. godine. Među osnovnim ciljevama ovakvih biblioteka je da svojoj ciljnoj skupini osigura ispunjavanje prava na razvoj vještina i navika čitanja. Među uslugama se navode organiziranje instrukcija za usvajanje vještina neophodnih za snalaženje u biblioteci i informacijsko opismenjavanje, promocija i podsticanje na čitanja, pomaganje djeci pri odabiru građe, uključivanje djece u odabir građe i razvoj bibliotečkih usluga, organiziranje kreativnih programa i pričanje priča te educiranje roditelja, odgajatelja i učitelja.

Komunikacijsko-tehnološke promjene uslovile su i promjene u građi dječije biblioteke. Današnji bibliotečki fondovi se sastoje od štampanih materijala (knjige, časopisi, katalogi, brošure), neknjižne građe (igračke, CD-ovi, DVD-ovi, edukativno-zabavni kompjuterski programi i elektroničkih igrica) i pristupa mreži i bazama podataka. Izgled prostora dječijih biblioteka se također promijenio. Sam prostor bi trebao da bude privlačan i zanimljiv, sa

mnoštvom korisnih poruka i prenosivim namještajem koji se može prilagoditi različitim svrhama.

Temeljna funkcija dječjih biblioteka se odnosi na odgoj i obrazovanje njenih korisnika. Odgojno - obrazovne zadaće se najčešće sprovode kroz različite bibliotečke programe i kroz razgovor sa kompetentnim bibliotečkim osobljem. Dječije biblioteke su usmjerene na kreativnije i slobodnije principe rada za razliku od ostalih biblioteka. Poželjni oblici su interakcija, participativne metode, radionički tip rada i sl. Kroz ovakav tip rada bibliotekari se mogu posvetiti odgojno - obrazovnim ciljevima svog poziva.

5.4. Bibliopedagogija

Primjećujemo da su se u dječijem bibliotekarstvu dogodile brojne promjene koje se ogledaju u drugačijem pristupu korisnicima, promjenama u građi i opremi, programima i aktivnostima za djecu, te kompetencijama koje bibliotekari koji rade sa djecom trebaju posjedovati.

Od dječijeg bibliotekara se zahtijeva mnogo više nego od bibliotekara za odrasle osobe. U IFLA-inim i UNESCO-vim smjernicama za razvoj službi i usluga, govori se koje bi vještine trebalo posjedovati bibliotečko osoblje, a to su:

- Sposobnost pozitivnog komuniciranja sa korisnicima
- Sposobnost razumijevanja potreba korisnika
- Sposobnost saradnje sa pojedincima i grupom
- Znanje i razumijevanje kulturnih razlika
- Poznavanje sadržaja bibliotečkih zbirki
- Organizacijske sposobnosti
- Maštovitost, vizija i otvorenost za nove ideje
- Spremnost za primjenu novih raznih metoda
- Poznavanje informacijskih i komunikacijskih tehnologija. (Bešlić 2017, 17)

Da bi se određena odgojno-obrazovna aktivnosti uspješno provela, potrebno je da realizatori, u našem slučaju bibliotekari, imaju određene stručne kompetencije za izvođenje tog zadatka. Budući da se od dječijeg bibliotekara očekuje da potiče čitalačke vještine i da odgaja

budućeg čitaoca, takav jedan bibliotekar bi trebao da bude i pedagog ili stručnije bibliopedagog kojem je uže polje interesovanja bibliopedagogija. Autorica Indira Kasapović u svojoj knjizi *Podsticanje djece na čitanje u biblioteci, vrtiću i porodici* nam objašnjava da se pojam bibliopedagogije najviše upotrebljava u slovenskom školskom bibliotekarstvu. Na prostoru ostalih zemalja regije ovaj termin se slabo koristi. Majda Steibuch (kao što citira Kasapović 2011, 19) navodi novu definiciju prema kojoj je bibliopedagogija planirani, namjenski pedagoški rad s učenicima za upotrebu biblioteke, bibliotečke građe i informacijskih izvora. Navedena definicija ne podrazumijeva poticanje na čitanje i djelovanje bibliotekara u smjeru razvijanja čitalačkih navika. Čitanje i poticanje na čitanje je, vidjeli smo, složena aktivnost koju bi trebao voditi bibliotekar sa interdisciplinarnim znanjem ili specijalizovani bibliotekar-pedagog. U literaturi se navode određene vještine koje su se zbog svoje odgojno-obrazovne naravi izdvojile od paketa standardnih bibliotečkih vještina. Neke od njih su: spremnost na upoznavanje svojih čitalaca; komunikacija sa njima; vođenje bilješki o razvoju, potrebama i interesovanjima svojih čitalaca; organizovanje susreta sa roditeljima, odgajateljima i sa nastavnicima; sprovođenje anketa; posjedovanje psihološke nadarenosti; pravilno usmjeravanje i uspješno vođenje kroz svijet knjige. Pored navedenih kompetencija važno je izdvojiti kreativnost kao vještinu koja bi bila kruna jednog bibliopedagoga, naročito iz razloga što ne postoji neki unaprijed određen plan i program rada u dječijem odjeljenju. Smjernice nam daju određene upute tj. otvaraju nam vrata u interdisciplinarni svijet koji podrazumijeva pedagoški, psihološki, socijološki pristup bibliotečkoj struci. Senzibilitet i ljubav prema djeci je ključan jer je pokretačka sila jednom bibliopedagogu dok je kreativnost, pored temeljnog znanja iz pomenutih oblasti, osnova za izradu bibliotečkih programa namijenjenih ciljnoj skupini. U nastavku rada ćemo upravo pisati o programima koji se realizuju u dječijim bibliotekama i koji imaju za cilj probuditi kod djece ljubav prema knjigama i čitanju, probuditi im interesovanja i podučiti ih kako se do pravih informacija dolazi tradicionalnim putem i putem novih tehnologija.

5.5. Programi poticanja čitanja za djecu

Osnovna zadaća dječijih biblioteka je stvaranje i jačanje čitalačkih navika kod djece od rane dobi. Među ostalim zadaćama su: podsticanje mašte i kreativnosti kod djece i mladih ljudi, te podupiranje i sudjelovanje u programima razvijanja svih vrsta pismenosti. Poznato je da djeca najbolje usvajaju nova znanja kroz igru pa im treba osigurati programe koji će zadovoljiti njihove informacione potrebe kao i potrebe za zabavom i socijalizacijom.

Na osnovu dosadašnjih saznanja o informacijskim potrebama djece i o ulozi dječijih biblioteka u novom okruženju, mogli bismo odgojno-obrazovne programe dječijih biblioteka svrstati u nekoliko skupina, ovisno o njihovoj ulozi i načinu izvođenja. To su:

- pričaonice
- radionice
- igraonice
- igrokazi i predstave
- izložbe
- informacijsko opismenjavanje

Svaka od navedenih aktivnosti ima svoje specifičnosti koje doprinose ostvarivanju konačnog cilja, a to je usvajanje čitalačkih navika i buđenje interesovanja za učenjem i istraživanjem.

Pričaonice se preporučuju za djecu predškolskog uzrasta u periodu kada se formiraju njihove predčitalačke sposobnosti. O istima smo ranije pisali pa ih nećemo, u ovom dijelu rada, detaljnije obraditi. Pričaonice su također specifične zbog određene vrste pričanja ili čitanja priča. Radi se o posebnoj vrsti interpretacije koja je specifična za dramsku umjestnost. Potrebno je djeci dočarati radnju i likove. Interpretator se uživi u pričanje, naglašavajući dijelove koji su ključni (doživljaji, reakcije likova i sl.).

Radionice su posebno osmišljene aktivnosti provođene od strane bibliotekara ili volontera. Tematika radionica ovisi o dječijim potrebama koje bibliotekar/bibliopedagog uoči kroz razgovor i provođenjem anketa među članovima svoje biblioteke. Tematike radionica također može odrediti i bibliopedagog na osnovu aktuelnih pojava u društvu. Primjer jedne takve radionice je eko radionica koja se bavi zaštitom životne sredine na način da promoviše pozitivne navike i potiče razvoj svijesti o očuvanju životne sredine u užem smislu i planete Zemlje u širem.

Igraonice su edukativno-zabavni sadržaji za djecu predškolskog i školskog uzrasta. Primarni cilj im je stvoriti osjećaj pripadnosti i povjerenja kod djece, a nakon toga ih educirati o određenom sadržaju. Budući da se u djetinjstvu prepliću igra, rad i učenje, dokazano je da se ostvaruju bolji rezultati učenja ako se sprovodi uz određene elemente igre kojom djeca uče o sebi i o drugima. Savremeni psiholozi tvrde da je za djecu starosti do 10 godina korisno da se što više igraju, jer je to najzdravije za njihov tjelesni, psihički i društveni razvoj, a igra predstavlja faktor koji povećava njihovu sposobnost djelotvornog učenja. (Kasapović 2011, 33) Dakle, igra sama po sebi može poslužiti kao odličan alat za motivaciju na rad i razvijanje određenih navika, ali isto tako realizatori igraonica trebaju odrediti granicu učenja i igranja, jer u suprotnom igra može postati samam sebi cilj i izgubiti svoju odgojno-obrazovnu ulogu. Suština učenja kroz igru jeste povezivanje znanja i primjera iz života što je jedna od ključnih metoda za razvijanje interesovanja za učenjem. Tradicionalno podučavanje se poredilo sa punjenjem dječijih glava znanjem, moderna pedagogija je izmijenila način promišljanja o poučavanju te navednu aktivnost objašnjava metaforom paljenja jedne svijeće o drugu. A upravo je povezivanje znanja i života odličan metod za to.

Dalje smo pomenili *igrokaze* i *predstave* koji se najviše koriste za promociju dječije književnosti i buđenje ljubavi prema čitanju. *Izložbe* mogu biti produkt radionica kreativnog pisanja ili općenito kreativnog izražavanja. Podsticajne su jer djeci pružaju osjećaj važnosti i zadovoljstva nakon završenog kreativnog projekta koji se na kraju izloži za posjetitelje biblioteke.

Informacijsko opismenjavanje kao i educiranje korisnika o novim medijima i o njihovoj važnosti je nužno koliko i samo poticanje na čitanje. Tradicionalna pismenost je prva kompetencija koju djeca steknu na početku svog školovanja. Razvoj novih tehnologija je rezultirao novu vrstu pismenosti koja se u odgojno-obrazovnim institucijama jedva spominje. Potrebno je na više osnova revidirati školski sistem i unaprijediti plan i program opismenjavanja. Ova problematika se treba sistemski rješavati udruženim snagama roditelja, učitelja i nastavnika i bibliopedagoga. Tehnologija se razvila velikom brzinom. Važno je da se granica između pozitivnog i negativnog utjecaja novih tehnologija što prije definiše i postavi, kako u porodici tako i u ostalim odgojno-obrazovnim institucijama. U posljednjih deset godina interes za čitanjem je u opadanju. Razvili su se novi oblici čitanja poput scaninga i skimming-a¹ koji nužno ne moraju biti prijetnja nego pomagalo ukoliko se kombinuju sa

¹ Traženje podataka na internetu zahtijeva pregled obimnog tekstualnog sadržaja. Proces pretraživanja se može ubrzati tehnikama informativnog ili brzog čitanja. Ove tehnike se odnose na prelijetanje (eng. skimming) koje

tradicionalnim linearnim iščitavanjem teksta. Iz ovih i ranije navedenih razloga važno je raditi na osvještavanju problematike te na educiranju populacije i informacijskom opismenjavanju. Za djecu u dječijim bibliotekama se može, na metodičan i kreativan način, osmisлити niz radionica na ovu tematiku, kako bi im približili svijet informacija, naučili ih da razlikuju ispravnu od neispravne informacije, te načine na koji se do korisnih informacija dolazi.

5.6. Primjeri dobre prakse poticanja na čitanje

Američke i njemačke i hrvatske biblioteke i njihovi programi će nam poslužiti kao primjer dobre prakse. Dalje u tekstu uviđamo kako pomenute zemlje na više nivoa nude programe poticanja na čitanje. U Hrvatskoj i u Americi postoje, pored lokalnih, i nacionalni programi poticanja na čitanje, dok su i Njemačkoj svi vrtići uvezani u zajednički cilj opismenjavanja i buđenja ljubavi prema knjizi.

Jedan od najpoznatijih programa Gradske biblioteke Minhena za djecu je *Prvi koraci ka literaturi*. Ovaj program se realizuje za djecu do 3 godine. Najpoznatiji program biblioteke Heidehein je *Leszelt* tj. *Čitanje pod šatorom*. U ovoj radionici djeca crtaju, kreiraju figurice, slušaju razne priče i pjesmice, druže se, te uvijek nešto zanimljivo sa sobom ponesu kući. Pored toga djeca se mogu susresti sa brojnim književnicima i glumcima. (Bešlić 2017, 50)

U Njemačkoj je 2008. godine započet projekat *Početo čitanje*. Ovim projektom se realizuju programi za poticanje na čitanje djeci od rođenja do 6. godine. Za najmlađe učesnike projekta, održava se radionica nazvana *Listić za čitanje bebama*. Dječiji ljekar prosljedi roditeljima informacijski paketić koji sadrži letke sa savjetima kako, kada i što čitati njihovim bebama. Za djecu imigranata tekst letaka je dvojezičan. (Stoykova 2013, 267)

Biblioteke u Njemačkoj također imaju zajedničke planove za dječije vrtiće. Prema planu sve javne biblioteke pripremaju medijske kutije sa zanimljivim knjigama, časopisima, CD-ovima i igračkama kako bi potpomogle rad dječijih vrtića. Svaka medijska kutija sadrži tematski odabrane medije iz biblioteke koje odgajatelji mogu posuditi na dva mjeseca. Teme mogu biti planine, šume, životinje, voće i sl. Prema zajedničkom planu djeca koja pohađaju vrtić posjećuju biblioteke nekoliko puta godišnje. Glavna je svrha posjete je uživanje u biblioteci. (Stoykova 2013, 269)

predstavlja čitanje u kojem tražimo specifičnu informaciju bez čitanja cijelog teksta i skeniranje (eng.scanning) - čitanje pomoću kojeg dobivamo uvid u temeljnu ideju teksta bez detaljnog čitanja cjeline.

Mnoge američke biblioteke organizuju seminare za roditelje novorođene djece. To je nacionalni program za sve roditelje, bez obzira jesu li članovi neke biblioteke. Bibliotekari u saradnji sa socijalnim službama i s gradskim upravama stupaju u kontakt sa svim porodicama. Roditeljima dijele letke sa savjetima za čitanje. U njima su objašnjene razvojne karakteristike djece mlađe od dvije godine, tek prohodale djece (dobi od 2-3 god.), predškolske djece (3-4 god.) i djece u dječijem vrtiću (dobi od 5-6 god.). Ovim programom predstavljaju tehnike čitanja naglas djeci i njihovim roditeljima, u svakoj od ovih dobnih skupina. Važna preporuka roditeljima je da čitaju djeci naglas i da razgovaraju o knjizi koju su čitali. (Stoykova 2013, 265)

Sljedeća inicijativa američkih bibliotekara su letci *Svako dijete treba čitati u biblioteci*. U tom letku roditelje uvjeravaju u koristi vještina koje prethode čitanju tj. u stvaranju predčitalačkih navika. Jedna od važnih predčitalačkih vještina je stvaranje rječnika. Dijete mora znati nazvati stvari prije polaska u školu. Neophodno je da roditelji pomognu djeci da savladaju vještine čitanja na način koji je za njih najlakši. Djeca najbolje uče kroz aktivnosti uz igru i to vole činiti sa roditeljima. Stoga se savjetuje roditeljima da koriste svaku priliku koju imaju za čitanje djeci, da pričaju i razgovaraju o pričama, recituju i pjevaju pjesme maloj djeci. (Stoykova 2013, 266)

Nacionalni program ljetnog čitanja se, u isto vrijeme, održava svake godine u svim državama SAD-a. Program traje šest sedmica. Ciljane skupine su školska djeca različite dobi. Tema čitanja je svake godine različita i poznata je tri godine unaprijed kako bi biblioteke pripremile dodatnu knjižnu ili neknjižnu građu. Svaki učesnik dobiva ličnu kartoteku u koju mora upisati naslove pročitanih knjiga. Uobičajno je pročitati četiri knjige sedmično. Svako dijete se nagrađuje za svoje uspjehe. (Stoykova 2013, 271)

U susjednoj Hrvatskoj postoje nacionalni i lokalni programi za poticanje na čitanje. Poticanje na čitanja u javnim bibliotekama se uglavnom odnosi se na organiziranje i promoviranje brojnih akcija i projekata na nacionalnoj razini poput *Mjeseca hrvatske knjige*, radionica i aktivnosti obilježavanja *Međunarodnog dana pismenosti*, kampanje *Čitaj mi!* koju je pokrenila komisija za knjižnične usluge za djecu i mladež i hrvatsko čitateljsko društvo uz podršku UNICEF-a. Cilj kampanje *Čitaj mi!* jeste poticati roditelje i druge odrasle da čitaju naglas djetetu od njegovog rođenja, kako bi čitanje postalo dijelom svakodnevnog ugodnog druženja roditelja i djece, te kako bi se potaknuli roditelji da s najmlađom djecom što prije počnu dolaziti u lokalnu biblioteku. (Bokan 2017, 52)

Na lokalnoj razini gotovo svaka biblioteka ima vlastite programe poticanja na čitanje, bilo da su nastale na temelju već spomenutih nacionalnih programa, bilo da su samostalno osmišljeni. Neki od njih su:

- *Glava u oblacima* - program gradske biblioteke Pazin.

Ovaj program nudi savjete roditeljima vezane za važnosti poticanja čitanja i razvijanja rane pismenosti kod djece. Ovim programom se čitanjem bajki želi potaknuti kreativnost i mašta kod djece te im kvalitetno ispuniti slobodno vrijeme s knjigama.

- *Vrećica pričalica*- program gradske biblioteke Nikola Zrinski

Program poticanja na čitanje za roditelje i djecu uz putujuću vrećicu u kojoj se nalaze slikovnice i knjige za roditelje koje govore o odgoju djece. Vrećica pričalica svake dvije sedmice putuje u drugu porodicu na zajedničko čitanje. Cilj programa je osvijestiti važnost čitanja djeci od najranije dobi, te biti podrška roditeljima za nošenje sa izazovima savremenog roditeljstva.

- *Klub mladih čitatelja*- program gradske biblioteke Ivan Goran Kovačić

Ovaj program je namijenjen djeci osnovnoškolskog uzrasta, a cilj mu je poticati ljubav prema čitanju te stvarati navike čitanja i prezentiranja pročitanog. Kroz debatu o pročitanom potiče se govorno izražavanje i kreativno razmišljanje. (Matić Lipovac 2016, 16)

Pored programa kojima je cilj poticanje na čitanje i buđenje ljubavi prema knjizi, u susjednoj Hrvatskoj, nalazimo i primjere organiziranih edukacijskih radionica na temu upotrebe informacijske i komunikacijske tehnologije. Pomenute radionice su održane su u razdoblju od 2012. do 2018. u gradskoj biblioteci Petar Preradović. Polaznici su bili članovi biblioteke svih dobnih skupina, dok su neke od radionica ipak su bile specijalizirane za određene skupine korisnika, ovisno o njihovoj tematici. Programi radionica uvijek su bili sadržajno temeljeni na korištenju računara. Prilikom edukacije korisnika naglasak je više na praktičnom radu nego na teoriji.

Nakon završenih radionica polaznici su bili zamoljeni da ispune upitnik o vrednovanju uspješnosti edukacije. Primjer jedne od pomenutih radionica je *Korištenje stručnih i znanstvenih online baza podataka*. Program ove radionice sastojao se od poučavanja kako pretraživati i koristiti bazu podataka EBASCO, internetski pretraživač Google i Scholar, efektivno pretraživanje i korištenje portala znanstvenih časopisa Hrčak, Hrvatske znanstvene

bibliografije, javnih online servisa kao što su Hrvatski zavod za statistiku te vrednovanje relevantnosti informacija na webu. (Pejić 2018, 391)

Čitanje je temeljna vještina u paketu novih vještina koje obuhvata informacijska pismenost i koje je potrebno za uspješno cjeloživotno učenje. Sam proces učenja čitanja je složena kognitivna operacija kojom razvijamo određene mentalne kompetencije, pa tako čitanjem razvijamo ideje, budimo kreativnost, maštu i razvijamo kritičko mišljenje. Čitanje nam, također, omogućava da razumijemo sebe i druge i uči nas o različitim kulturama i narodima. Djeca se prvi put sa pismom i čitanjem susreću u školama, ali se u posljednje vrijeme preporučuje rad na predčitalačkim vještinama koje se počinju usvajati od tri godine pa do polaska u prvi razred osnovne škole. Važnu ulogu u sticanju ove kompetencije imaju roditelji koje je potrebno educirati o adekvatnom sprovođenju čitalačkih aktivnosti sa djecom. Nakon roditelja odgovornost za opismenjavanje djece pripada školama, koje imaju već ugodan i metodološki osmišljen program opismenjavanja i bibliotekama koje zbog obaveze prema odgojno-obrazovnim zadaćama trebaju prvenstveno poticajan program unapređivanja pedagoških vještina kod dječijih bibliotekara. Sve su ovo važni faktori u realizaciji programa poticanja na čitanje koje je, kao što smo vidjeli, temeljna vještina svakog čovjeka. Dakle, dobra saradnja između roditelja, škole i biblioteke može djeci obezbijediti da, na stimulativan i zabavan način, usvajaju čitalačke navike. Biblioteke SAD-a, Velike Britanije, Kanade i susjedne Hrvatske imaju niz lokalnih i nacionalnih programa koji, svojim primjerima dobre prakse i saradnje, mogu poslužiti kao inspiracija drugim bibliotekama. U nastavku rada ćemo ispitati funkcionalnost bibliotečkih programa koji se sprovode u Gradskoj biblioteci u Zenici.

6. Istraživanje zastupljenosti programa poticanja na čitanje u Gradskoj biblioteci Zenica

Uloga biblioteke kao javne ustanove je opće obrazovanje, informisanje i zadovoljavanje kulturnih i drugih potreba građana, radi svestranog kulturnog, naučnog i obrazovnog napretka pojedinaca i društva u cjelini u skladu sa Zakonom o javnim ustanovama, Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti, Pravilima Biblioteke i ostalim važećim propisima. Primjer našeg istraživanja je Gradska biblioteka u Zenici koja je osnovana 1954. godine i svoju funkciju obavlja u pet odjeljenja od kojih je jedno dječije a tri mješovita. Godišnje se u biblioteci realizuje niz tradicionalnih programa različitog karaktera od kojih su najpoznatiji: *Ljeto u biblioteci*, *Mjesec knjige*, *Zeničko proljeće* i *Zimski raspust u biblioteci*. Fokus našeg interesovanja je usmjeren ka dječijim programima koji se odnose na poticanje na čitanje ali i na buđenje ljubavi prema knjizi i biblioteci. U nastavku rada ćemo ispitati učestalost ovih programa za djecu u periodu od 2018. do 2021. godine.

6.1. Opći podaci o biblioteci

Biblioteka je osnovana 1954. godine. Općina Zenica zadržava pravo osnivača Radne organizacije Narodna biblioteka Zenica koja nastavlja rad pod nazivom Javna biblioteka u Zenici na osnovu Odluke Vijeća Općine Zenica. Od 11.07.1996. godine Biblioteka je upisana u registar ustanova u Kantonalnom sudu u Zenici. A 01.10.2001. godine, na osnovu Zaključka načelnika Općine Zenica, Biblioteka je promijenila naziv u Opća biblioteka u Zenici. Promjena naziva ustanove iz Opća u Gradska biblioteka Zenica, kako bi novi naziv ustanove bio usklađen sa promijenjenim statusom i nazivom Osnivača jer je Općina Zenica proglašena Gradom Zenica, upisana je kod Općinskog suda Zenica, Rješenje broj: 043-0-Reg-18-000386, od 12.06.2018. godine. (Izveštaj o radu Gradske biblioteke Zenica 2019, 3) Osnovna djelatnost Biblioteke obavljana je u pet gradskih odjeljenja:

- Centralnom odjeljenju u Školskoj ulici broj 6, površine 376 m², u sklopu kojeg su: Zbirka beletristike, Zbirka stručne i priručne literature, Zavičajna zbirka, Zbirka knjiga za slijepa i slabovidna lica, Čitaonica sa 80 mjesta i Američki kutak. Zbirka Obaveznog primjerka prvog izdanja bosanskohercegovačke produkcije, koju

Biblioteka redovno preuzima od NUBBiH Sarajevo, smještena je na dvije izdvojene lokacije (BNP Zenica i Gradsko sklonište).

- Dječijem odjeljenju u ulici Branilaca Bosne, površine 64 m²;
- Odjeljenju Sarajevska (za djecu i odrasle) u Sarajevskoj ulici, površine 26 m²;
- Odjeljenju Crkvice, s čitaonicom (za djecu i odrasle) u naselju Crkvice, površine 82m²;
- Odjeljenju Radakovo, s čitaonicom (za djecu, mlade i odrasle) u ulici Ćire Truhelke, površine 100 m².

Radi zadovoljavanja potreba korisnika, rad u Centralnom i Dječijem odjeljenju je organizovan je u dvije smjene, a Centralno odjeljenju radi i subotom. Korisnicima su na raspolaganju postojeći resursi Biblioteke: fondovi za korištenje van Biblioteke namijenjeni djeci predškolskog i školskog uzrasta, kao i kategoriji odraslih korisnika, fond čitaonice (referalna zbirka i fond monografskih i serijskih publikacija), fondovi specijalnih zbirki (obavezni primjerak, zavičajna zbirka, zbirka za slijepa i slabovidna lica) i građa na stranim jezicima. Biblioteka i ogranci nemaju namjenski izgrađene prostorije, nego se nalaze u prizemljima stambenih zgrada. Godišnje se u biblioteku učlani oko 5.000 članova od kojih su najbrojniji učenici, penzioneri i studenti.

Nakon revizije knjižnog fonda održane 2018. godine utvrđeno je da Gradska biblioteka Zenica posjeduje preko 100.000 knjiga.

Biblioteka zapošljava ukupno dvadeset i jednog djelatnika. Struktura zaposlenih je sljedeća: 11 sa VSS (od kojih je 6 diplomiranih bibliotekara), 7 sa SSS i 3 NK radnika. Radnici sa VSS i SSS položili su odgovarajuće stručne ispite za obavljanje ove djelatnosti.

6.2. Aktivnosti i usluge biblioteke

Uloga Biblioteke kao javne ustanove je: opće obrazovanje, informisanje i zadovoljavanje kulturnih i drugih potreba građana radi svestranog kulturnog, naučnog i obrazovnog napretka pojedinca i društva u cjelini u skladu sa Zakonom o javnim ustanovama, Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti, Pravilima Biblioteke i ostalim važećim propisima. Bibliotečka djelatnost od posebnog je društvenog interesa a njeni zadaci biblioteke su:

- utvrđivanje korisničkih potreba, prikupljanje, stručna obrada, čuvanje i obnavljanje bibliotečke građe.
- pružanje pomoći pri izboru i korištenju bibliotečke građe.
- vođenje kataloga i druge dokumentacije o bibliotečkoj građi.
- dostavljanje podataka za centralni katalog bibliotečke građe i učešće u njegovom formiranju.
- vođenje evidencije o bibliotečkoj građi, korisnicima i njihovom korištenju bibliotečke građe, statistička obrada evidentiranih podataka.
- izdavačka djelatnost.
- saradnja sa drugim informativnim centrima na formiranju baze podataka, organizovanom protoku informacija i unapređenju informaciono-dokumentacionih poslova.
- učešće u međubibliotečkoj pozajmici građe.
- osigurava uslove za korištenje bibliotečke građe širenjem mreže odjeljenja i pokretnih biblioteka.
- samostalno i u saradnji s kulturnim, obrazovnim i drugim ustanovama i pojedincima organizuje promocije knjiga, izložbe i druge oblike razvijanja interesa za bibliotečku građu i bibliotečku djelatnost. (Izvještaj o radu GBZ 2019, 4)

6.3. Programi poticanja na čitanje

Godišnje se realiziraju brojni čitalački i kulturni programi od kojih su najpoznatiji: *Ljeto u biblioteci*, *Mjesec knjige*, *Zeničko proljeće* i *Zimski raspust u biblioteci*. Ovo su već tradicionalni projekti koji se održavaju svake godine. Biblioteka posjeduje i vlastitu izdavačku djelatnost koja podupire program poticanja na čitanje na sebi svojstven način. Iako su programske aktivnosti biblioteke brojne i odnose se na promociju i poticanje čitanja za sve dobne skupine, mi ćemo se u nastavku teksta fokusirati na programa koji su se realizovali u periodu od 2018. godine do 2021. a koji su direktno ili indirektno uključeni u cilj poticanja čitanja i buđenja ljubavi prema knjizi za najmlađi uzrast.

U čast *Svjetskog dana poezije* 2018. godine je organizovan poetski maraton u kojem su izmeđuostalih učestvovali i učenici literarne sekcije OŠ "Mak Dizdar" i OŠ "Musa Ćazim Ćatić". Učenici pomenutih škola su na poetskom druženju u biblioteci čitali svoje radove i radove najdražih pjesnika. Iste godine na *Međunarodni dan dječije knjige* organizovan je program *Raspjevana lektira* koji su realizovali dječiji pisci Ivica Vanja Rorić i Alisa Trtak uz muzičku pratnju Harisa Abdagića za učenike OŠ "Ahmed Muradbegović" u područnoj školi u Pojskama i za korinike Centra za predškolski odgoj i obrazovnje u obdaništu Dunja.

Za vrijeme programa *Zeničko proljeće* u odjeljenju Radakovo je organizovana je radionica *Sadimo i rastemo*. Radionica se održala u sklopu zabavnog programa *Vijesnici proljeća*, organiziranog u odjeljenju Radakovo. Radionicu je osmislila bibliotekarka odjeljenja Ena Šarić. Na radionici je prisustvovalo deset učesnika koji su ujedno i članovi ovog odjeljenja. Djeca su imala priliku da se upoznaju sa procesom sadnje i rasta biljke. Radionicu su uokvirili potragom za pjesmicama na temu: proljeće, sunce, rast biljke, voda i vjetar.

Slika 1: *Sadimo i rastemo*, 2018.

(Izvor: iz privatne zbirke Ena Šarić)

Ljeto u biblioteci kao tradicionalni program za djecu se održava u svim odjeljenjima Gradske biblioteke u Zenici. U 2018. godini su u odjeljenjima Radakovo i Crkvice pored zabavno-edukativnih radionica, održane i dvije koje su se direktno odnosile na poticanje na čitanje. U Crkvicam radionica je bila za djecu predškolskog uzrasta i zvala se *Poticanje ranog čitanja*. Djeca su se sastajala u biblioteci a volonteri su im naglas čitali priče. U Radakovu se organizovala *Stvaraonica pozitivnih navika* namijenjena za djecu školskog uzrasta od 7 do 9 godina. Održavala se svaki dan tokom mjesec dana i trajala je po jedan školski sat. Učesnici bi zadužili po jednu knjigu ili slikovnicu koju su trebali, u jednomjesečnom periodu trajanja radionice, pročitati. Na kraju svakog susreta su pročitane dijelove prepričavali i povezivali ih u cjelinu. Radionicu je osmislila i vodila bibliotekarka odjeljenja. Od roditelja su prikupljene saglasnosti, pa su djeca pored biblioteke imali priliku da se druže sa knjigama i na drugim lokacijama. Čitali su u gradskom parku, na obližnjem izletištu, u ljetnoj bašti koja posjeduje igraonicu za djecu, čitali su u biblioteci i van biblioteke. Cilj je bio stvoriti radnu naviku i naviku čitanja kod djece te im pokazati da knjiga može biti dobar saputnik gdje god se nalazili.

Slika 2: *Stvaraonica pozitivnih navika*, 2019.

(Izvor: Ena Šarić)

Ostala mješovita odjeljenja su organizovala dopunsku nastavu, kurseve stranih jezika, muzičku radionicu, kreativnu radionicu, radionicu koja se zvala "Buvljak bez novca". Cilj ove

radionice bio je da promoviše metode i svjesnost o ponovnoj upotrebi funkcionalnih stvari, o razmjeni stvari, ekološkim temama poput gomilanja otpada i sl.

Iste godine su u Američkom kutku Gradske biblioteke Zenica organizovane su radionice:

- Robotika i STEM - informativni program za učenike osnovnih škola Alija Nametak, Meša Selimović i KŠC Zenica.
- Robotika ide u vrtiće - prezentacija robotičkih vještina za najmlađe.

U toku godine, a zahvaljujući Američkoj vladi koja od 2004. godine kontinuirano pomaže rad Američkog kutka Biblioteke kroz donacije u tehničkoj opremi i finansijskim sredstvima, uređen je i Internet-kutak, kao i Kindle čitaonica elektronskih knjiga za učenike i studente.

Ove godine je realizovana i *Akcija sponzorstva učlanjenja u biblioteku*. Zahvaljujući finansijskoj podršci od strane privatnih subjekata i pojedinaca koji su se na poziv biblioteke priključili pomenutoj akciji, učlanjeni su svi učenici prvih razreda gradskih osnovnih škola. Učenicima su, uz prigodan zabavni program, podijeljene članske kartice. Nakon ovoga su mnogi dolazili u posjetu pripadajućim odjeljenjima, a pojedinci su se po prvi put susreli sa knjigama. Ova akcija je nastavljena, te se prvačići već tri godine besplatno učlanjuju u biblioteku. Broj obnovljenih članstava se iz godine u godinu povećava, najviše u periodu ljetnog raspusta kada počinje program *Ljeto u biblioteci*.

Slika 3: Podjela članskih kartica

(Izvor: <https://www.biblioze.ba/>)

2018. na 2019. godinu je u odjeljenju Radakovo održan program *Zima u biblioteci*. Program je organizovala bibliotekarka odjeljenja. Ove godine je akcenat bio na zabavno edukativnim radionicama. Djeca su tokom zimskog raspusta kroz igru i keativno izražavanje ispunila svoje slobodno vrijeme. Radinice su bile dobro posjećene.

Slika 4: *Zima u biblioteci*, 2018/2019

(Izvor: privatna zbirka Ena Šarić)

2019. godine je na edukaciji *Digitalni građanin* je učestvovalo nekoliko bibliotekara iz Gradske biblioteke u Zenici. Po završetku edukacije bibliotekari su održali niz radionica u svim odjeljenjima Gradske biblioteke u Zenici. Radionice su se odnosile na Micro:bit i Boson programske pakete. Micro:bit se koristi u školama širom svijeta kao pomagalo u učenju, te kao digitalna alatka za sve vrste super kreacija, od robota do muzičkih instrumenata. Može se programirati sa bilo kojeg web preglednika uz korištenje Blocks, Javascript, Python i drugih programa. Boson, kao napredni nivo radionice, je uradi sam kompletom, koji je ustvari nastavak micro:bita. Sastoji se od osam (analognih i digitalnih) modula od kojih jedni posjeduju senzor pokreta, zvučnik, potencijometar, a drugi led lampicu, mini servomotor, ventilator i sl. Ovi moduli su elektronski blokovi koji podržavaju ulazne ili izlazne naredbe određenih kodiranih kreacija.

Slika 5: *Micr:bit ; Boson radionice, 2019.*

(Izvor: <https://www.facebook.com/Gradska-biblioteka-Zenica-359007877458678/photos/3130350100324428>)

Zahvaljujući ovom projektu djeca su bila u prilici da usvoje nova kompjuterska znanja. Ovim radionicama na jednostavan i zabavan način su došli u dodir sa svijetom digitalnog stvaranja, kodiranja i programiranja. Na radionicama je učestvovalo preko stotinu školaraca uzrasta od 9 do 14 godina.

Povodom 66. godišnjice Gradske biblioteke Zenica (15. januar 2020.), se organizovala akcija učlanjenja sa popustom.

Ljeto u biblioteci 2019. je obilježila *Kreativna sekcija* za uzrast od 8 do 13 godina na kojoj su djeca ukrašavala portal biblioteke, takmičila se da naprave najmaštovitiji selfi, slagali su rastavljenу priču u cjelinu te su uz pomoć zagonetki igrali igre skrivača (da bi pronašli skriveni objekt, prvo su morali pronaći isti odgonetnuvši zadanu zagonetku). Kreativnu sekciju je vodila bibliotekarka odjeljenja. Volonteri su držali likovnu, matematičku sekciju i odazvali su se na *Dan hobija*. Jedna volonterka je djeci svirala violinu, druga je plesala balet a treća je pokazala svoje umijeće u pletenju komplikovanih pletenica.

Slika 6: *Ljeto u biblioteci*, 2019

(Izvor: Ena Šarić)

Pored ovih aktivnosti organizovao se i turnir u Nitendo Wii igricama. Ovog ljeta akcenat je bio na *Stvaraonici pozitivnih navika*. Na kojoj su djeca čitala kratke priče i na kraju susreta diskutovala o pročitanoj. Na ovoj radionici su se, pored čitanja, obrađivale određene teme koje su važne za razvijanje zdravih navika kod djece. Neke od tema su: ekološka svijest, zdrava hrana, vježbe disanja i fleksibilnost. Radionice je osmislila i vodila bibliotekarka odjeljenja. Radionice su imale dobar odziv.

Slika 6: *Ljeto u biblioteci*, 2019.

(Izvor: Ena Šarić)

Slika 7: *Zimovanje u biblioteci*, 2019/2020

(Izvor: <https://www.facebook.com/Gradska-biblioteka-Zenica-359007877458678/photos/3905430246149739>)

Zimovanje u biblioteci je organizovano u odjeljenju Radakovo i realizovalo se tokom zimskog raspusta za djecu školskog uzrasta. Program je organizovala bibliotekarka odjeljenja. Učesnici su članovi navedenog odjeljenja. Programi koji su obilježili ovo zimovanje jesu:

- Dan igara
Djeca su na ovim radionicama bila podijeljena u dvije grupe. Mlađa grupa se uz pomoć bojanke i plesa upoznavala sa svijetom pčela, dok su se stariji okušali u nizu igara sa riječima.
- Dan animiranog filma
Zahvaljujući multimedijalnom kutku odjeljenja u Radakovu, organizovan je dan gledanja dugometražnog animiranog filma "Abominable". Odabran je film koji je pored zabanog karaktera, mogao svojom toplom životnom pričom utjecati na izgradnju stavova o: važnosti prijateljstva, o pametnoj upotrebi mobilnih telefona i o kvalitetnom provođenju slobodnog vremena.
- Buvljak bez novca
koji je na zahtjev djece postao tradicionalna aktivnost u biblioteci tokom ljetnog i zimskog raspusta.

Najvažnija aktivnost programa *Zima u biblioteci jeste Čajanci za knjigoljupce*. Cilj ove aktivnosti je da na zabavan način potiče djecu na čitanje. Bibliotekari realizatori ideje su željeli da djeci i roditeljima ukažu na problematiku gubljenja interesovanja za čitanjem. Zadatak djece je bio da na *Čajanku* ponesu svoju omiljenu šolju za čaj i toplu dekiću.

Roditelji koji su doveli djecu na program poslušali bi kratko predavanje o važnosti čitanja, o stvaranju čitalačkih navika, o važnosti zajednički provedenog vremena s djecom uz knjigu, kako im se čita naglas, kako djecu uključiti u priču i sl. Nakon predavanja za roditelje, djeca bi uz čaj, udobno smještena na svoja mjesta, uživala u veslim interpretacijama basni i bajki koje su izvodili bibliopedagozi, glumci amateri, volonteri dr.

Slika 8: Čajanka za knjigoljupce, 2019/2020.

(Izvor : <https://www.biblioze.ba/>)

Druga važna stavka *Čajanke* jeste vraćanje fokusa na tekst ili priču. Nužno je da djeca misle o pročitanoj, vizualiziraju ono što čitaju ili se užive u neki od likova. Ovim postupkom će popraviti koncentraciju, zainteresovati se za radnju, obogatiti svoj vokabular, naučiti nove stvari, upotpuniti slobodno vrijeme i još mnogo toga.

Radionice *Zime u biblioteci* su imale dobar odziv. Prisustvovalo je deset i više učesnika po radionicama. Najmasovnije prisustvo je zabilježeno prilikom projekcije animiranog filma *Abominable* o sniježnom čovjeku Jetiju. Prisustvovalo je preko dvadesetero djece.

U čitaonici Centralnog odjeljenja su organizovane razne promocije, izdvajamo promociju knjiga za djecu uz gostovanje književnika Šime Ešića.

Slika 9. Promocija dječjih knjiga Šime Ešića, 2019/2020

(Izvor: <https://www.facebook.com/Gradska-biblioteka-Zenica-359007877458678/photos/3165178166841621>)

2020. je bila godina izbijanja pandemije COVID-19 virusa, što je uveliko utjecalo na sve aktivnosti i način rada biblioteke, naročito kada je riječ o programima, promocijama i manifestacijama. Ove godine, Gradska biblioteka u Zenici nije bila u mogućnosti održati tradicionalnu manifestaciju *Ljeto u biblioteci*. Pojedine aktivnosti su se uspjele organizovati online, preko Facebook stranice biblioteke. Jedan od pomenutih online programa je i *Poetski maraton* u kojem su pored odraslih mogla da učestvuju djeca. Poetski maraton je imao veliki odziv. Prisustvovali su, kako članovi biblioteke, tako i njeni simpatizeri i prijatelji.

2021. nakon što su popustile mjere opreza, provedene zbog širenja COVID-19 virusa, programi u Gradskoj biblioteci u Zenici su nastavljani. U mjesecu aprilu je preko facebook stranice Gradske biblioteke obilježen *Međunarodni dan dječije knjige*. Djeca su recitovala pjesme najdražih pjesnika. Uključili su se i pojedini dječiji pisci poput Ivice Vanje Rorića i dr.

Program *Ljeto u biblioteci 2021.* je počeo promocijom knjiga za djecu autorice Elmire Halač-Mekić. Promocija je popraćena lutkarskim performansom profesora i lutkara Sabita Agića.

Ove godine su organizovani različiti programi za djecu i odrasle u Centralnom odjeljenju biblioteke i u odjeljenju Radakovo. Od programa koji se bave poticanjem na čitanje

izdvajamo radionicu *Zabavno čitanje* koja se održavala svakog ponedjeljaka u mjesecu augustu. Namijenjena je djeci uzrasta od 7 i 8 godina. Radionica je osmišljena kao pomoć prvoj generaciji djece koja je, zbog pandemije COVID-19, morala pohađati prvi razred osnovne škole putem online platformi. Bibliotekarka odjeljenja, koja je ujedno organizatorica ove aktivnosti, je kroz nekoliko osmišljenih interaktivnih igara pokušala približiti proces čitanja i samu knjigu na što zabavniji način.

Slika 10: Ljeto u biblioteci, 2021

(Izvor: Privatna zbirka Ena Šarić)

U istom odjeljenju je za stariji uzrast od 10 do 15 godina, organizovana radionica *Da li Google zna?*. Cilj radionice je bio upoznati djecu sa strategijama efikasnog pretraživanja koristeći Google pretraživač. Djeca su imala priliku da nauče razliku između pogrešne i ispravne informacije. Također su upoznati sa pojmom referenci u literaturi kao i pojmovima primarnih, sekundarnih izvora. Naglašena je i potreba opreza prilikom korištenja izvora sa interneta. Upoznali su se i sa Kobis bibliografskom bazom podataka. Na programu *Ljeto u biblioteci 2021*, održano je pet radionica od kojih su dvije vezane za poticanje na čitanje i to radionica *Zabavno čitanje* i radionica *Moje prve pjesme* - krativno pisanje za najmlađe. Također se organizovao i *Engleski jezik* za najmlađe te radionice informacijske pismenosti *Da li Google zna?* i radionica programiranja *SCRATCH - izmisli, programiraj, podijeli* na kojoj su djeca imala priliku da nauče kako nastaju igrice i animacija uz pomoć odabranog

programskog jezika. Pomenute radionice su bile jako dobro posjećene. Na radionicama je prisustvovalo tridesetero djece uzrasta od 6 do 15 godina. Najposjećenija je bila radionica *Zabavnog čitanja*. Usljed velikog interesovanja, organizatorica radionice je bila prinuđena da djecu podijeli u dvije grupe. Radionica se uz pomoć vrijednih volontera nastavila nesmetano održavati zamišljenim tempom. Na radionicu se prijavilo 16 djece. Održavala se svakog ponedjeljka u augustu. Broj učesnika je varirao ali nije nikada drastično opadala brojka. Najmanje posjećena bila je radionica *Da li Google zna?* na kojoj je učestvovalo sedmero djece uzrasta od 10. do 15. godine.

U posljednje četiri godine u Gradskoj biblioteci Zenica se organizovalo, u sklopu tradicionalnih programa, preko pedeset radionica za djecu školskog uzrasta. Radionice je posjetilo preko tri stotine djece, kroz individualne i kolektivne posjete. U periodu od 2018. do 2021. godine organizovano je desetak programa koji se direktno odnose na poticanje na čitanje. Najaktivnija korisnička skupina je uzrast od 6 do 10 godina. Radionice razvijanja predčitalačkih vještina za mlađu djecu i roditelje se ne organizuju niti postoje adekvatni programi za stariju djecu i omladinu. Uzevši u obzir programe poticanja na čitanje u zemljama koje smo naveli kao primjere dobre prakse, zaključujemo da je Gradskoj biblioteci u Zenici potreban novi participatorki i saradnički model za realizaciju programa poticanja na čitanje, koji će uključivati roditelje, djecu predškolskog uzrasata i ostale odgojno-obrazovne institucije u svoj rad. Ovakav pristup može doprinijeti kvaliteti programa poticanja na čitanje ali i povećati broj učesnika na istim.

7. Studija slučaja

7.1. Ciljevi i metode istraživanja

Cilj rada je osvijestiti važnost čitanja kao osnove za sticanje funkcionalnih pismenosti za cjeloživotno učenje. Neizostavan aspekt cjeloživotnog učenja je i upotreba novih tehnologija koje su, nažalost, mnogima postale distrakcija u svakodnevnom životu jer je njihova upotreba involvirala u svijet konzumerizma i zabave.

Dokazano je da su u školovanju uspješnija djeca kojoj je čitanje prijatna aktivnost te djeca kojoj se čitalo od malena i čiji roditelji također čitaju. Sve masovnija (zlo)upotreba novih

tehnologija naročito pogađa djecu. Djeca obrasce ponašanja i djelovanja usvajaju iz porodice i iz okoline. Potreban im je pozitivan primjer. Porodica, škole i biblioteke imaju veliku odgovornost kada su u pitanju aktivnosti poticanja na čitanje, koje ako se savlada, pomaže djetetu da razvija jezičke, kritičke, stvaralačke i mnoge druge sposobnosti.

Hipoteze koje dokazujemo:

1. Poticanje na čitanje zahtijeva kreativnost u radu sa korisnicima.
2. Biblioteke su važan faktor u poticanju na čitanje, jer imaju u okviru svoje djelatnosti mogućnost njenog provođenja, osobito u dijelu kulture javne djelatnosti.

Metode istraživanja:

Za metod istraživanja odabrali smo **studiju slučaja**. Smatramo da je predmet našeg istraživanja bogat informacijama i obilježjima koja se posmatraju. Ovaj metod će nam poslužiti da odgovorimo na postavljene tvrdnje o društvenoj odgovornosti struke i o kolektivnoj uključenosti u rješavanju problematike poticanja na čitanje. Odabranom metodom ćemo analizirati:

- sam slučaj (njegova obilježja)
- povijesnu perspektivu slučaja

(Postoji rad iz 2011. godine koji se bavi istom problematikom, ali je orijentisan, pored biblioteka, na vrtiće i porodicu. Autorica rada Indira Kasapović je također na osnovu studije slučaja predstavila važnost podsticanja na čitanje. Jedan od primjera za potrebu studije je upravo bila Gradska biblioteka u Zenici)

-društveni kontekst u kojem se javio problem.

7.2. Ispitivanje uposlenika koji imaju iskustvo u radu sa djecom

Ispitivanje uposlenica dječijeg i mješovitih odjeljenja Gradske biblioteke Zenica je obavljeno uz pomoć kratkog intervjua. Interesovalo nas je lično iskustvo uposlenica, njihova zapažanja u radu sa djecom, gdje nalaze motivaciju za rad te šta bi voljele unaprijediti u svom radu.

Program *Ljeto u biblioteci* je startao 2006. godine i od tada su se u odjeljenju Crkvice održale broje edukativno-zabavne radionice. Bibliotekarka je u svom popisu navela samo jednu radionicu čitanja. Njeno iskustvo sa volonterima i polaznicima je uglavnom pozitivno s tim da navodi kako se iz godine u godinu broj volontera i učesnika smanjio. Razlog tome navodi masovnu selidbu porodica iz Bosne i Hercegovine. Motivaciju za svoj rad nalazi u želji da promoviše usluge biblioteke dolazećim generacijama. Posljednje aktivnosti u ovom odjeljenju su realizovane 2019. godine.

Sarajevsko odjeljenje je najmanje odjeljenje Gradske biblioteke Zenica. Ovdje su se svake godine organizovale instrukcije za razne školske predmete. Volonteri su srednjoškolci i studenti. U ovom odjeljenju su se, također, posljednje aktivnosti realizovale 2019. godine. Bibliotekarka ističe kako bi voljela da se u njenom odjeljenju poboljša bibliotečki fond za djecu i omladinu.

Bibliotekarke Dječijeg odjeljenja navode važnost bogaćenja dječijeg fonda. Smatraju da je postojeći nedovoljan za odjeljenje. Također navode kako je izgled samog odjeljenja nedovoljno prilagođen najmlađima. Motivaciju nalaze u zadovoljavanju potreba svojih članova. Od mnogih programa za djecu realizovanih u ovom odjeljenju održan je samo jedan koji se bavi poticanjem na čitanje. Cilj mu je bio pomoći djeci koja su slabi čitači da usavrše vještinu. Posljednje aktivnosti u ovom odjeljenju su također sprovedene 2019. godine.

Bibliotekarke mješovitih i dječijeg odjeljenja iz vlastitog dugogodišnjeg iskustva primjećuju pad želje za čitanjem i smanjenu posjetu u odnosu na prijeratni period. Zaključuju da je posljedica navedenog stanja razvoj novih tehnologija i interneta.

Odjeljenje u Radakovu je najmlađe mješovito odjeljenje otvoreno 2010. godine. Posjeduje kutak za predškolsku djecu, kutak za školsku djecu i mlade, multimedijalni kutak, računare sa internet priključcima, knjižni fond od preko 8000 knjiga. U ovom odjeljenju se posljednjih godina realizuje niz aktivnosti koje su usmjerene na poticanje čitanja.

Rukovodilac biblioteke je entuziastična mlada bibliotekarka koja je završila studij bibliotekarstva. Motivaciju nalazi u želji da da doprinos društvenoj zajednici. Ideje za radionice nalazi osluškivanjem potreba svojih korisnika, kao i u aktuelnim društvenim problematikama. Smatra da je premalo sredstava za obnavljanje bibliotečkog fonda po odjeljenjima. Programi u ovom odjeljenju su obustavljeni 2020. godine usljed COVID-19 pandemije. Nastavljeni su 2021. u sklopu redovnog programa *Ljeto u biblioteci*. Ovo ljeto je

akcenat na radionici *Zabavno čitanje*, koje je osmišljena da pomogne prvoj generaciji učenika koji su pohađali na online nastavu, u stvaranju čitalačkih navika. Također je aktuelna i radionica *Da li Google zna?* u kojoj se polaznici upoznaju sa efikasnim pretraživanjem interneta. U narednom periodu voditeljica odjeljenja želi da radi na educiranju roditelja i šire javnosti o važnosti kreiranja predčitalačkih i čitalačkih navika.

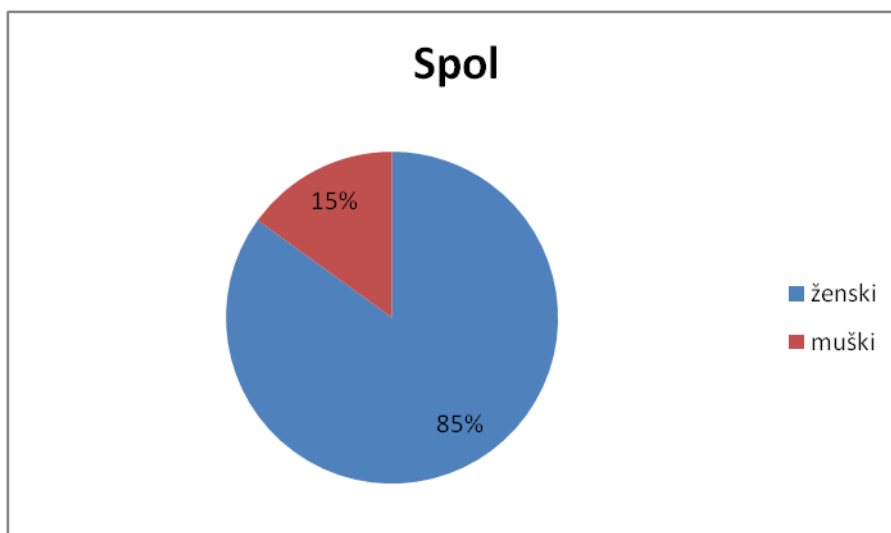
7.3. Anketno istraživanje korisnika

Nakon ispitivanja uposlenika sproveli smo socijalno-demografsku anketu sa pitanjima zatvorenog tipa među svim članovima Gradske biblioteke u Zenici. Anketu smo sproveli na dva načina, u online formi i u printanoj formi. Ispitanici su bili članovi svih kategorija Gradske biblioteke u Zenici. Cilj ovog anketiranja je utvrđivanje efikasnog poslovanja biblioteke i čitalačkih navika njenih članova. Po završetku ankete koja je trajala preko 15 dana sakupili smo 106 odgovora. U nastavku rada predstavljamo grafičke prikaze dobivenih rezultata.

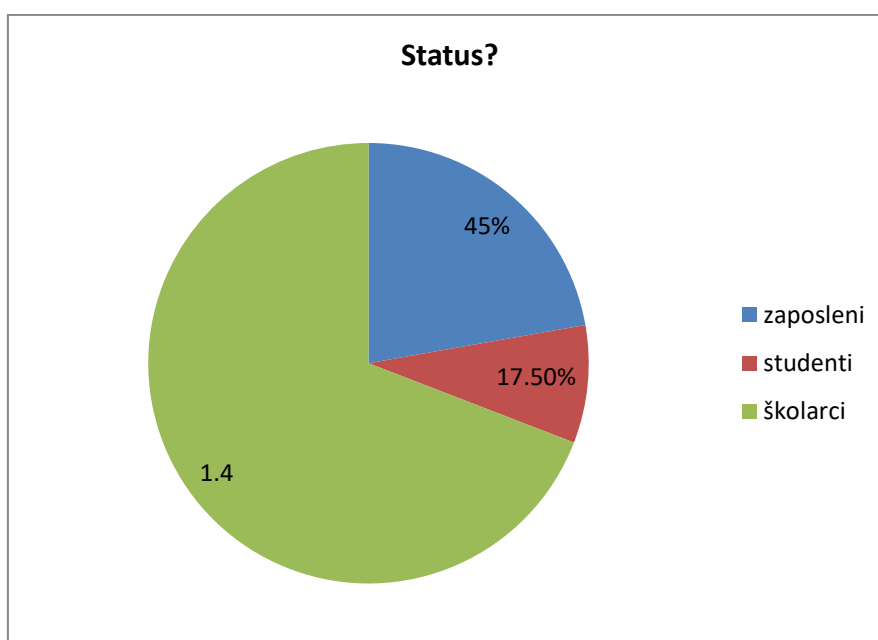
Anketa sadrži deset ključnih pitanja, zatvorenog tipa, podijeljenih u tri oblasti:

1. Prvi dio sadrži osnovne podatke ispitanika kao što su naprimjer godine i spol ispitanika, njihov status tj. da li pohađaju školu, fakultet, jesu li zaposleni, kako provode svoje slobodno vrijeme i sl.
2. U drugom dijelu ispitujemo njihove čitalačke navike pa nas interesuje zašto čitaju, kako dolaze do knjiga, da li čitaju svojevrijedno ili ih neko potiče na tu aktivnost, te da li se snalaze u online okruženju!?
3. Posljednji dio ankete se odnosi na ispitivanje kvalitete usluga Gradske biblioteke u Zenici. Interesovalo nas je kojim aktivnostima biblioteke su zadovoljni, a koje bi voljeli unaprijediti.

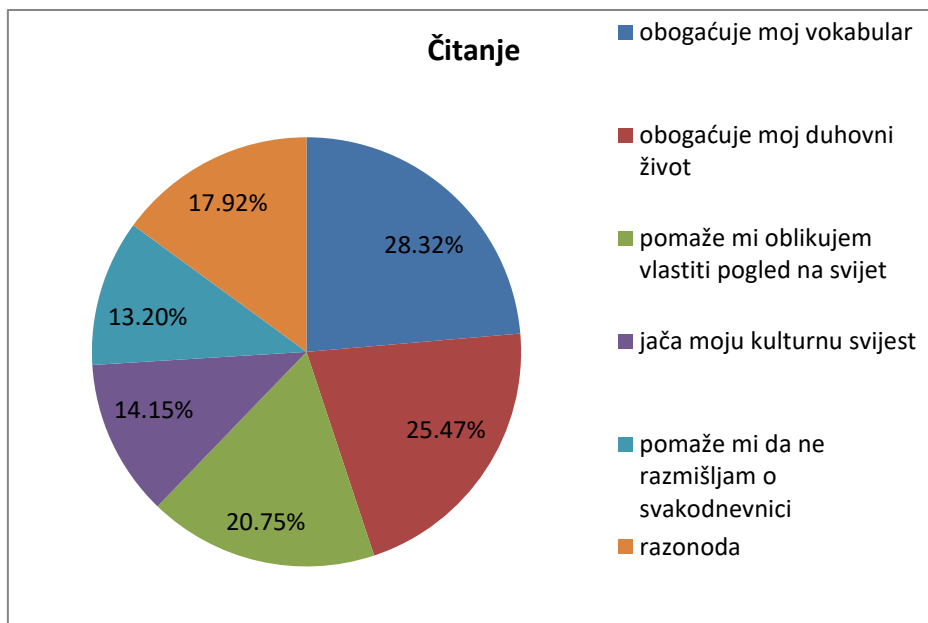
Ispitanicima je bilo ponuđeno više odgovora na postavljena pitanja. Naša analiza će se fokusirati na najučestalije odgovore koji će nam na kraju poslužiti kao pokazatelj stanja.

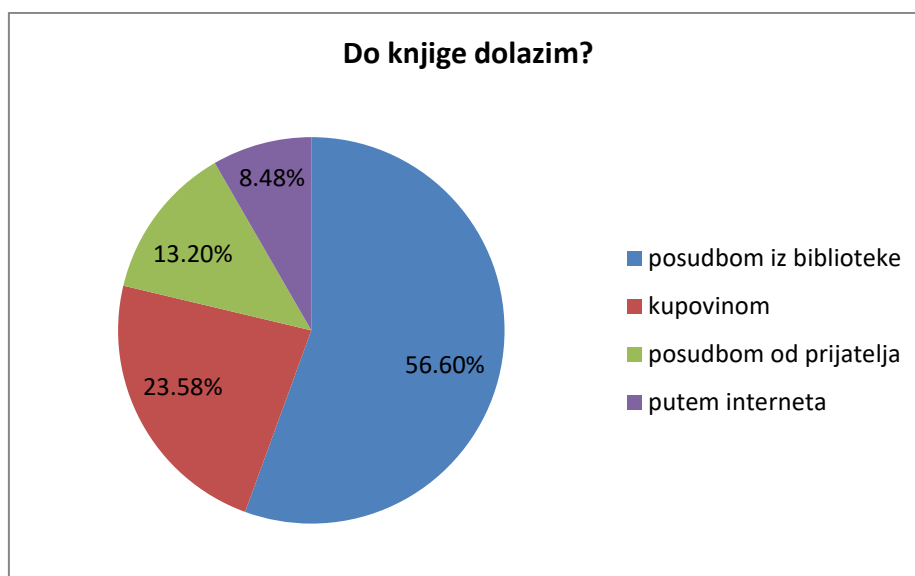
7.3.1 Grafikon: Spol

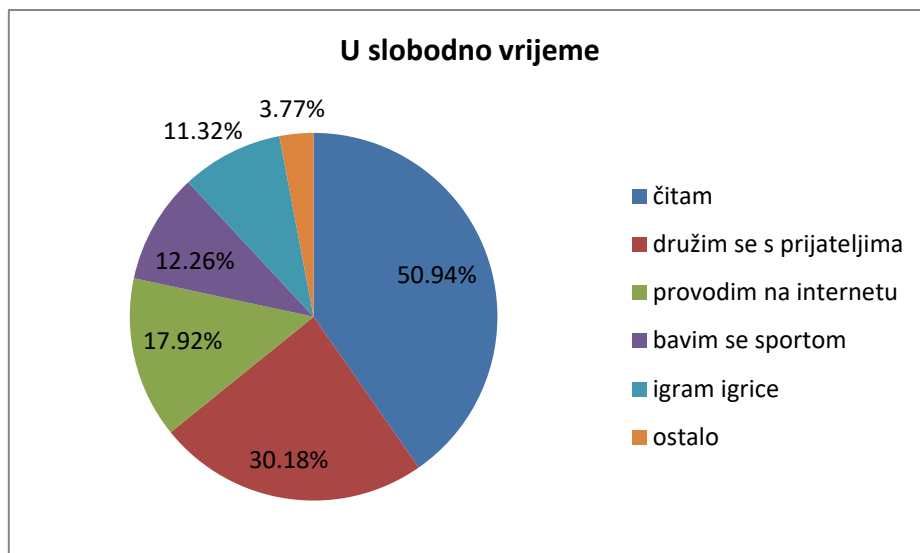
7.3.2 Grafikon: Moj status, ja pohađam?

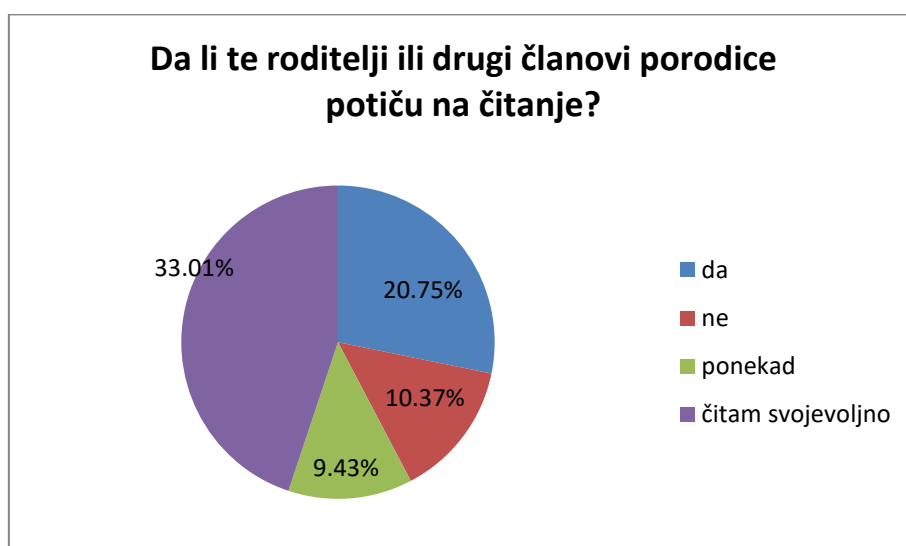
7.3.3 Grafikon: Čitanje?

7.3.4 Grafikon: Do knjige dolazim?

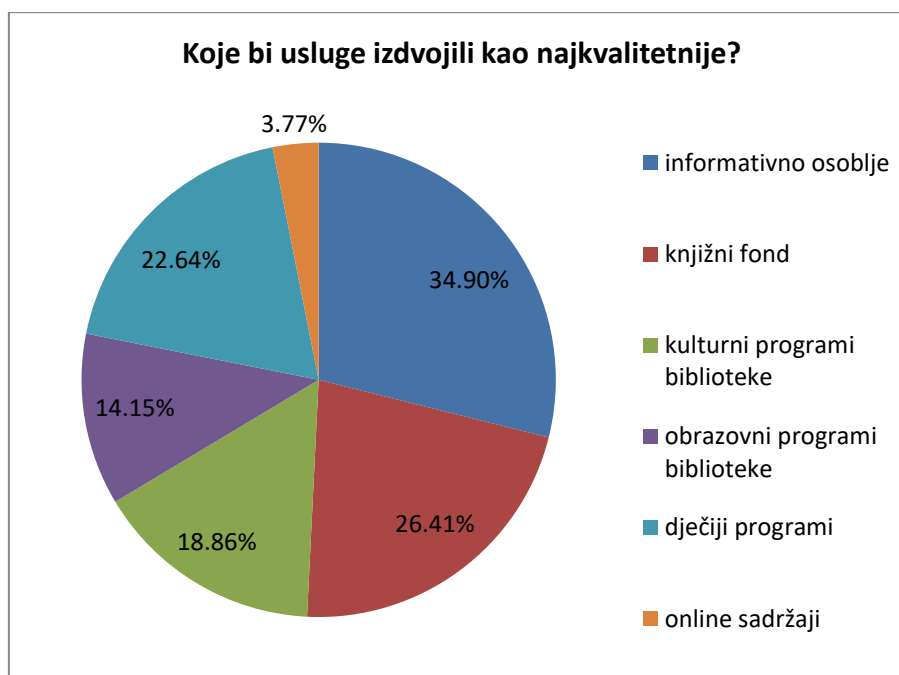
7.3.5 Grafikon: U slobodno vrijeme.

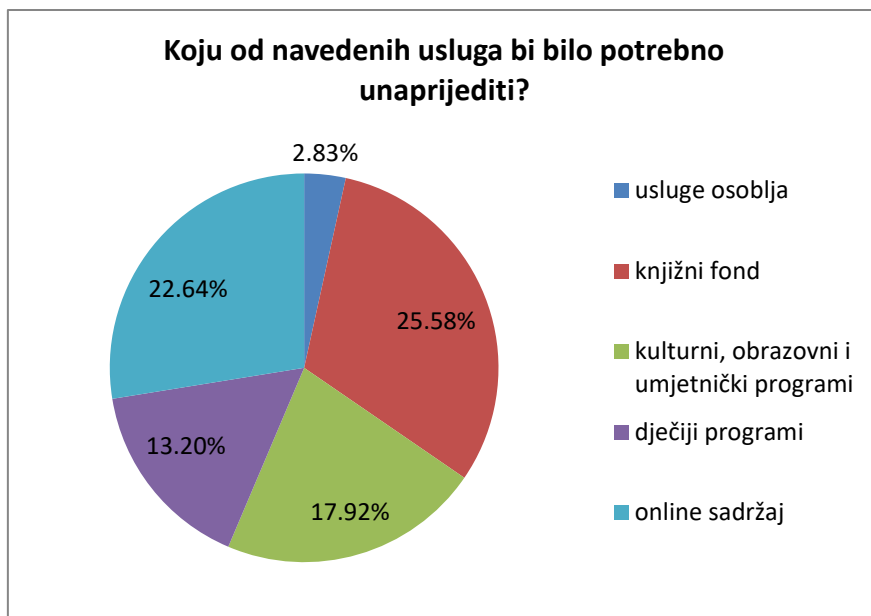
7.3.6 Grafikon: Da li te roditelji ili drugi članovi porodice potiču da čitaš?

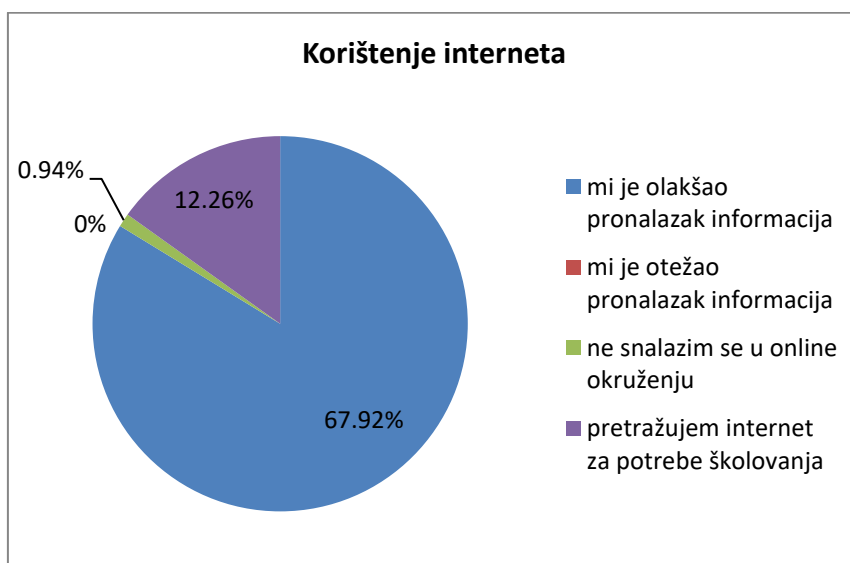
7.3.7 Grafikon : Da li si zadovoljan/na radom biblioteke?

7.3.8 Grafikon: Koje bi usluge izdvojili kao najkvalitetnije?

7.3.9 Grafikon: Koju od navedenih usluga bi bilo poželjno unaprijediti?

7.3.10 Grafikon: Internet

Analizom dobijenih rezultata ankete utvrdili smo da su osobe ženskog pola bile aktivnije u rješavanju anketnog obrasca. Na ankete je odgovorilo 85% žena. 45% zaposlenih članova biblioteke je ispunilo anketu, dok su studenti bili manje aktivni sa rezultatom od 17%. Najneaktivnija skupina su bila djeca školskog uzrasta. Prilikom ispitivanja razloga čitanja članovi biblioteke su, u najvećem procentu od 28,32%, odgovorili da čitanjem obogaćuju svoj

vokabular, također je puno ispitanika izjavilo da čitanje obogaćuje njihov duhovni život i pomaže u oblikovanju kulturne svijesti. Najmanji procenat je na tvrdnji da je čitanje razonoda. Do knjiga članovi dolaze uglavnom posudbom iz biblioteke. Više od pola ispitanika, njih 50,94%, slobodno vrijeme provodi čitajući. 30.18% je odabralo druženje sa prijateljima kao učestalu aktivnost, dok je najmanji procenat na igranju igrice 11.32%. Rezultati pitanja o poticanju na čitanje pokazuje da najviše ispitanika čita svojevolsjno, njih 33.01%, dok je 20,75% ispitanika bilo poticano na pomenutu aktivnost od strane roditelja ili drugih članova porodice. Većina članova je zadovoljna sa radom biblioteke, njih 95,28%. Usluge koje su odabrali kao najkvalitetnije su informativno osoblje i knjižni fond. Dječiji programi su slabije ocijenjeni, pa je samo 22.64% ispitanika zadovoljno programima za najmlađe. Online sadržaj je najslabije ocijenjen, samo 3,77 ispitanika je izrazilo zadovoljstvo ovom uslugom. Naredno pitanje se odnosilo na usluge koje bi članovi biblioteke htjeli unaprijediti, pa je najveći procenat dodijeljen knjižnom fondu i online sadržaju. Ispitali smo i razloge korištenja interneta. Velika većina je odgovorila da im je internet pomogao u pronalasku informacija, njih 67,92%, dok je 12,26% odgovorilo da internet koriste za potrebe školovanja.

Iako smo dvojakom provedbom ankete nastojali povećati domet, smatramo da je nedovoljno ispitanika pristupilo ovoj vrsti istraživanja. Da bi se svi rezultati koje smo dobili mogli uzeti u razmatranje kao relevantni pokazatelji stanja nakon istraživanja potrebno je ponoviti anketu i dugoročnije prikupljati željene podatke. Razlog tome su nelogičnosti i nedoumice koje se nameću prilikom interpretacije rezultata. Kao primjer navodimo rezultat pitanja o provođenju slobodnog vremena, smatramo da bi odgovori bili puno drugačiji da je anketi pristupilo puno više ispitanika iz ostalih kategorija. Iz Godišnjeg izvještaju biblioteke doznajemo da u te kategorije spadaju djeca, penzioneri i studenti. Također smatramo da bi bilo korisno napraviti više anketa za najmasovnije korisničke skupine Gradske biblioteke Zenica.

U prvom pitanju kojim smo određivali spol ispitanika pokazalo se da su osobe ženskog spola najaktivnije. Ova tvrdnja bi se mogla dalje razmatrati sa različitih kulturoloških i socijalnih aspekata. Postavlja se pitanje da li žene više čitaju od muškaraca ili su pokazale veću spremnost da potvrdno odgovore na upit o popunjavanju ankete? Također je upitan i status članova kojim je utvrđeno da je najviše zaposlenih osoba pristupilo anketiranju. Logičan slijed ovih tvrdnji jeste da su žene također zaposlene osobe. Studenti nisu toliko zainteresirani da učestvuju u istraživanju. Ovaj anketni podatak bi se mogao dalje osmotriti kroz psihološko-socijološku prizmu mogućih pretpostavki. Da li su studenti nezainteresovani za istraživački rad ili ne vjeruju da svojim glasom mogu doprinijeti pokretanju određenih

promjena? Možda nemaju prisutp internetu ili nisu dolazili u biblioteku za vrijeme trajanja anketa i sl. Iznenadjući je postotak čitanja u edukativne svrhe obzirom da je najmanje školaraca i studenata pristupilo anketnom istraživanju. Ovaj podatak može ukazivati da je stepen cjeloživotnog učenja razvijen kod zaposlenih. Najmanje ispitanika čita iz zabave. Većina ispitanika čita svojevolljno što je razumno ako uzmemo u obzir da su odrasle osobe najmasovnija kategorija koja je pristupila anketi. Ispitanici su generalno zadovoljni radom biblioteke, pohvalili su informativno osoblje i knjižni fond koji, u gotovo jednakoj mjeri, smatraju da treba unaprijediti. Ove sukobljene tvrdnje bi se mogle dalje istraživati. Možda korisnici smatraju da je slab priliv novih naslova, ili naslova određenog žanra ali su generalno zadovoljni sa brojem knjiga u biblioteci i sl. Dobar pokazatelj jeste recimo potreba korisnika da se unaprijedi online sadržaj biblioteke. Gradska biblioteka u Zenici nema adekvatnu web stranicu. Online sadržaj biblioteke o svim aktivnostima ide preko facebook stranice, koja je dobro posjećena ali ne nudi efikasan pregled sadržaja, najava programa i sl. Smatramo da nam anketa nije ponudila realnu sliku te da njom nismo uspjeli ispitati čitalačke i druge navike članova biblioteke vezane za upotrebu interneta, slobodnog vremena itd. Također je upitan i njihov stav o radu biblioteke te o uslugama koje bi voljeli unaprijediti. Anketi je pristupio nedovoljan broj ispitanika te ju je potrebno ponoviti.

7.4. Diskusija

Za potrebe analize istraživačkog dijela našeg rada uvrstili smo zaključna razmatranja istraživanja koje je na osnovu analize studija slučaja (Gradska biblioteka u Zenici) i SWOT analize sprovedla autorica Indira Kasapović u svojoj knjizi "Podsticanje djece na čitanje u biblioteci, vrtiću i porodici". Zaključna razmatranja iz 2011. godine će nam poslužiti da ispitamo da li je došlo do pomaka u radu Gradske biblioteke u Zenici, i koji aspekti bibliotečkog poslovanja su konkretno unaprijeđeni.

U ovom odlomku navodimo određene aspekte istraživanja koje smo uporedili sa našim poljem interesovanja. Autorica Indira Kasapović navodi da je u Gradskoj biblioteci u Zenici nedovoljan broj educiranog osoblja za nove usluge i zahtjeve korisnika. Smatramo da se prelaskom na Cobiss pozajmicu stanje počelo mijenjati. Iz razgovora sa uposlenicima, također, zaključujemo da je gotovo svo osoblje, koje radi u mješovitim ili dječijim odjeljenjima, nedovoljno informisano o problematici poticanja na čitanje. Nemaju pedagoške

нити psihološke kompetencije koje su potrebne u radu sa djecom. Ne prisustvuju edukacijama o usavršavanju svog poziva.

Kasapović, I. navodi da biblioteka nema redovne evaluacije bibliotečkih zbirki, programa i usluga što se ni nakon 10 godina od ovog istraživanja nije promijenilo. Ono što je doživjelo pomak u velikom procentu, u odnosu na staro istraživanje jeste promocija postojećih usluga i rad na pridobijanju novih korisnika. Ukoliko ukucate, na bilo kojem internetskom pretraživaču, upit o Gradskoj biblioteci u Zenici, izlistat će se niz dešavanja koja su se organizovala i najavljivala preko mrežnih servisa. Biblioteka posjeduje aktuelnu stranicu na popularnoj društvenoj mreži Facebook. Stranica se redovno puni novim sadržajem i veoma je posjećena. Biblioteka ne posjeduje adekvatnu web stranicu ali u poređenju na staro istraživanje, online aktivnosti su u porastu. Također je stanje pridobijanja novih članova na zavidnom nivou. Ovo pitanje je riješeno organiziranjem raznih akcija za učlanjenje.

Autorica starog istraživanja navodi da izbor vrste građe i opreme ne prati razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije. Otvaranjem Kindle čitaonice, pristup internetu u svim odjeljenjima je pokazatelj da je došlo do pomaka i u ovom segmentu poslovanja. Posudba je automatizirana, a i odjeljenja biblioteke su se međusobno informatizirala, što je također pohvalno u odnosu na raniju situaciju.

Ono što bi se dalo popraviti a također je upitno i u istraživanju iz 2011. godine jeste pitanje nedovoljne saradnje sa školskim bibliotekama i ostalim odgojno-obrazovnim ustanovama. Primijetili smo, kroz pregled organizovanih programa u biblioteci, da je saradnja sa ostalim bibliotekama i odgojno-obrazovnim institucijama minimalna.

Nakon promatranja zaključaka istraživanja iz 2011. godine i istraživanja koje je sprovedeno ovim radom ustanovili smo da je došlo do pomaka u određenim aspektima poslovanja Gradske biblioteke u Zenici. Prelaskom na Kobis sistem pružena je mogućnost za realizaciju novih usluga i korisničkih zahtjeva. Također se aktivno djelovalo u promoviranju bibliotečke struke. Iskorištene su prednosti umreženog društva te je biblioteka napravila marketinški projekat na jednoj od društvenih mreža, koji je doprinjeo promovisanju kulturne i javne djelatnosti biblioteke. Ostvareni su novi kontakti, a zapaženo je i povećanje broja članova. Gradska biblioteka u Zenici je opremljena pomagalima i građom koja prati informacijsko-komunikacijske tehnologije, što ranije nije bilo slučaj. Pojedina odjeljenja nisu imala računare i pristup internetu. Također je došlo do porasta u broju organizovanih programa poticanja na čitanje u odnosu na godine kada je rađeno prvo istraživanje. Sve ovo je pokazatelj napretka u

radu Gradske biblioteke u Zenici, ali obzirom na brzinu razvoja novih tehnologija i na društvene okolnosti koje su direktna posljedica ovog razvoja, smatramo da je pomenuti napredak minimalan.

8. Zaključak

Naš rad je podijeljen u dvije cjeline, teoretsku i istraživačku. U prvom dijelu rada smo predstavili tradicionalne i savremene uloge javne biblioteke. Pojasnili smo promjene u društvu koje su uslovile razmišljanja o novim pristupima u bibliotečkom poslovanju te smo naveli i određene principe rada koji osavremenjuju biblioteke. Isti se odnose na participatornu svijest o aktivnom učešću članova zajednice u kreiranju društveno-korisnog sadržaja u lokalnim bibliotekama, ali i na postavljanje fokusa na odgojno-obrazovnu ulogu biblioteke koja je naglašena usljed aktualiziranja koncepta cjeloživotnog učenja. Vještine koje su primarne za usvajanje ovog koncepta su spoj tradicionalnog i informacijskog opismenjavanja koje je postalo neophodno za snalaženje u novom tehnološkom okruženju. U prvom dijelu rada smo pojasnili na koji način ovakvo okruženje utječe na kreiranje društvenih vrijednosti i društvene stvarnosti. Iz tih razloga smo insistirali na važnosti uočavanja pozitivnih i negativnih utjecaja interneta na sve ljude a naročito na djecu. Upravo su djeca kao posebna korisnička skupina biblioteke u fokusu interesovanja našeg rada.

Navike koje djeca steknu u djetinjstvu ih prate kroz cijeli život, a stimulativna sredina u kojoj odrastaju im osigurava da lakše savladaju učenje prvih životnih kompetencija. Roditelji, učitelji i bibliotekari igraju veliku ulogu u stvaranju pozitivnih ili negativnih predstava vezanih za učenje, čitanje i za samu knjigu. Čitanje je, vidjeli smo, temeljna vještina u paketu novih vještina koje obuhvata informacijska pismenost i koje je potrebno za uspješno cjeloživotno učenje. Sam proces učenja čitanja je složena kognitivna operacija kojom razvijamo određene mentalne kompetencije. Pa tako čitanjem razvijamo ideje, budimo kreativnost i maštu i razvijamo kritičko mišljenje. Čitanje nam također omogućava da razumijemo sebe i druge i uči nas o različitim kulturama i narodima. Ukoliko je okruženje u kojem dijete čita i usvaja novo znanje prijatno, ispunjeno ljubavlju i ljubaznošću, dijete će tu aktivnost kasnije povezivati sa ugodnim osjećajem i nastavljati je rado obavljati.

Djeca se prvi put sa pismom i čitanjem susreću u školama, ali se u posljednje vrijeme preporučuje rad na predčitalačkim vještinama koje se počinju usvajati od 3. godine pa do polaska u prvi razred osnovne škole. Važnu ulogu u sticanju ove kompetencije imaju roditelji koje je potrebno educirati o adekvatnom sprovođenju čitalačkih aktivnosti sa djecom. Bibliotečki programi o edukaciji roditelja su u bibliotekama SAD-a i Njemačke dobro uvezani sa ostalim odgojno-obrazovnim institucijama i sa socijalnim službama. Nakon roditelja odgovornost za opismenjavanje djece pripada školama, koje imaju već uhodan i metodološki osmišljen program opismenjavanja i bibliotekama koje kroz svoje programe koji su javni i dostupni svima bez obzira na dob, spol, rasu, ekonomski status mogu poticati društvenu sredinu na stvaranje pozitivnih navika čitanja, na promicanje svjesnosti o društvenoj odgovornosti, na osvještavanje važnosti koncepta cjeloživotnog učenja itd. Biblioteke SAD-a, Velike Britanije, Kanade i susjedne Hrvatske imaju niz lokalnih i nacionalnih programa koji, svojim primjerima dobre prakse i saradnje svih odgovornih pojedinaca i institucija za proces opismenjavanja i poticanja na čitanje, mogu poslužiti kao inspiracija drugim bibliotekama.

Drugi dio našeg rada odnosi se na istraživanje programa poticanja na čitanje koji se sprovodi u Gradskoj biblioteci u Zenici. U biblioteci se godišnje realizuju brojni programi kulturne, zabavne i edukativne naravi. Programi za djecu su *Međunarodni dan knjiga za djecu*, *Svjetski dan poezije* (mješoviti program za djecu i odrasle) i programi *Ljeto i Zima u biblioteci*.

Za potrebe istraživanja imali smo na raspolaganju istraživački rad autorice Indire Kasapović koji nam je poslužio kako bismo uporedili stanje biblioteke iz 2011. sa postojećim. Također smo se konsultovali godišnje izvještaje o radu ustanove te smo razgovarali sa osobljem biblioteke. Ustanovljeno je da se u jednom odjeljenju od postojećih pet, u posljednje četiri godine, potencira na realizaciji programa poticanja na čitanje i to kroz programe *Ljeto i Zima u biblioteci*.

Ljeto u biblioteci 2020., opravdano pandemijom COVID-19 virusa, se nije održalo. Biblioteka je nastojala duh svojih aktivnosti prenijeti u online okruženje pa su organizovali nekoliko aktivnosti kojim su animirali javnost. Ove godine program *Ljeto u biblioteci* se organizovao u dva odjeljenja, a samo su u jednom sprovedene radionice poticanja na čitanje. Iz pomenutih izvora da se zaključiti da je posljednje četiri godine najaktivnije Centralno odjeljenje namijenjeno omladini, odraslim ljudima i studentima i odjeljenje Radakovo koje je mješovito ali se kroz svoje programe orijentisalo na populariziranje biblioteke kao edukativno-zabavnog

prostora za djecu. Ostala tri odjeljnja su posljednje programe za djecu organizovali 2018. i 2019. godine. sa po jednom sekcijom poticanja na čitanje.

Na kraju smo ustanovili da je problematika poticanja na čitanje zastupljena u Gradskoj biblioteci u Zenici, ali ne i sistemsko rješavanje problema kao što je slučaj u zemljama koje smo naveli kao primjer dobre prakse. Ipak smatramo da je zenička biblioteka svojim angažmanom daleko ispred pojedinih biblioteka u Bosni i Hercegovini te da su programi poticanja na čitanje daleko zastupljeniji u odnosu na 2011. godinu. Da bi se napravio konkretan kvantitativan pomak u rješavanju ove problematike, našoj zemlji je potrebna organizovana sistemska podrška rješavanju ove problematike koja bi se realizovala na nacionalnom nivou, kao što je slučaj sa susjednom Hrvatskom. Trenutno se programi poticanja na čitanje oslanjaju na kreativnost, entuzijazam pojedinaca i angažman bibliotekara/bibliopedagoga koji su razvili svijest o društvenoj odgovornosti, te razumiju koncept cjeloživotnog učenja. Javne biblioteke imaju priliku da uz kreativne napore djelatnika, uvažavanje preporuka struke i želju za usavršavanjem naprave pomak u rješavanju problematike opadanja interesovanja za čitanjem.

9. Literatura

Adilović, E. (2020). Koncept članstva u bh. bibliotekama: od samoupravljanja k participaciji. *Bosniaca* (25), 60-77.

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/473>

Bečirbašić, B. (2011). *Tijelo, ženskost i moć: upisivanje patrijarhalnog diskursa u tijelo*. Zagreb;Sarajevo: Synopsis.

Bešlić, I. (2017). *Bibliotečke usluge i prava djece na informaciju*. MA teza, Filozofski fakultet u Sarajevu.

https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/17_18/kob/Ivana-Beslic-KOB.pdf

Bokan, A. (2017). Promocija i promicanje čitanja u narodnim knjižnicama Republike Hrvatske. *Libellarium: časopis za istraživanje u području informacijskih i srodnih znanosti*, 10 (1), 51-76.

<https://hrcak.srce.hr/260914>

Brofi, P. (2005). *Biblioteke u dvadeset prvom veku: nove usluge za informaciono doba*. Beograd:Clio.

Buljević, V. (2013). *Marketing u narodnim knjižnicama*. MA teza, Filozofski fakultet u Mostaru.

Čudina-Obradović, M. (1996). *Igrom do čitanja: Igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. godine*. Zagreb: Školska knjiga.

Devčić, N. (2015). *Čitanje s razumijevanjem u nastavi Hrvatskog jezika*. MA teza, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku.

<https://docplayer.rs/196496320-%C4%8Ditanje-s-razumijevanjem-u-nastavi-hrvatskoga-jezika.html>

Dizdar, S. (2011). Poticanje na čitanje. U Zdravec, T. (ur.). *XXIII Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske. Čitanje kao dio knjižnično-informacionog obrazovanja* (str. 59-72). Zagreb : Agencija za odgoj i obrazovanje.

Dizdar, S., Turčilo L., Rašidović B. E., Hajdarpašić L. (2012). *Informacijska pismenost: smjernice za razvoj inovativnih mrežnih modula*. Sarajevo: Univerzitet.

Dizdar, S. (2017). Informacijska pismenost i poticanje na čitanje na primjeru JU Biblioteke Sarajeva. U Saračević N. (ur.). *Javne biblioteke u 21. stoljeću* (str. 41-55). Sarajevo : Biblioteka grada Sarajeva.

Fadiman, C. (1998). *Children's Literature*. Enciclopaedia Britannica.
<https://www.britannica.com/art/childrens-literature>

Fejzić, N. (2005). *Prijedlog za dodjelu Plakete grada uzobrazloženje*. Zenica: Opća biblioteka u Zenici. Preuzeto iz privatne kolekcije bibliotekarke Marice Mace Hrbaček

Giroux, H. i Jandrić, P. (2019). Pedagogija prekarijata. U P. Jandrić (Ur.) *Znanje u digitalnom dobu: Razgovori s djecom jedne male revolucije* (str.158-176). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Grenby, M. (2014). *The origins of Children's Literature*. British Library.
<https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/the-origins-of-childrens-literature#authorBlock1>

Grosman, M. (2010). *U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb : Algoritam.

Hazard, P. (1970). *Knjige, djeca i odrasli*. Zagreb: Stylos.

Higgins, S. I. (2009). *Javne biblioteke i službe za mlade*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.

IFLA/UNESCO. (2009). *Smjernice za razvoj javnih biblioteka*". Tešanj: Opća biblioteka Tešanj.

Izveštaj o radu Gradske biblioteke Zenica u 2018. godini. (2019). Grad Zenica: Gradska biblioteka Zenica

Jovanović, M. I. (1977). *Razvoj sposobnosti učenja: navike i tehnike čitanja i samostalnog učenja*. Beograd: Prosveta.

Kasapović, I. (2009). Podsticanje čitanja kod djece i mladih: Kako odgovoriti na njihove savremene potrebe, zahtjeve, i prava". *Bosniaca : Časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine* (14), 50-58.

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/118>

Kasapović, I. (2010). Kreiranje bibliotečkih programa podsticanja čitanja namijenjenih djeci. *Bosniaca* (15), 31-40.

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/98/97>

Kasapović, I. (2011). *Podsticanje djece na čitanje u biblioteci, vrtiću i porodici*. Zenica: Opća biblioteka.

Kaljanj, R. (1994). *Humanističke znanosti i problem moći: Foucaulouv pristup u Znanje i moć*. Zagreb: Gobus.

Knez, J. (2021). Skrenuli smo prema digitalnoj demenciji, traži se put nazad. *Lider*.

<https://lider.media/poslovna-scena/tehnopolis/skrenuli-smo-prema-digitalnoj-demenciji-trazi-se-put-natrag-135438>

Kovačević, D., Lovrinčević J. (2012). *Školski knjižničar*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.

Lankes, D. (2007). *The Ethics of Participatory Librarianship*.

file:///C:/Users/XY/Downloads/The_Ethics_of_Participatory_Librarianship.pdf

Matić Lipovac, D. (2016). *Čitateljske navike djece od 5. do 8. razreda: istraživanje provedeno na učenicima u osnovnoj školi Rivarela Novigrad u šk. god. 2014./2015*. MA teza, Filozofski fakultet Zagreb.

<https://core.ac.uk/download/pdf/299373171.pdf>

Macck Niles M. *Children's Libraries*. Encyclopedia.com

<https://www.encyclopedia.com/children/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/childrens-libraries>

McLahren, P. i Jandrić, P. (2019). Revolucionarna kritička pedagogija ostvaruje se u hodu: U svijetu gdje mnogi svjetovi supostoje. U P. Jandrić (Ur.) *Znanje u digitalnom dobu: Razgovori s djecom jedne male revolucije* (str. 177-213). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Miljuš, N. (2021). Motivacija za čitanje. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* 4 (6), 59-66.

<https://varazdinskiuciteljcasopis.wordpress.com/2021/01/05/godina-4-broj-6-2021/>

Pejić, S. (2018). Edukacijske radionice korisnika o načelima korištenja informacijske i komunikacijske tehnologije (2012.-2018.). *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61 (2), 381-402.
<https://hrcak.srce.hr/217977>

Reid, L. (2002). Zašto čitanje nije prirodan proces, D. Kavkan (prev.). *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* 8 (28), 1-5. <https://hrcak.srce.hr/178777>

Smjernice za razvoj javnih biblioteka: u ime Sekcije javnih biblioteka pripremila radna grupa kojom je predsjedavao Filip Džill / Internationala Federations of Library Associations, IFLA. 2009. Tešanj : Opća biblioteka Tešanj.

Stoykova, D. (2013). Najbolja knjižnična praksa za prve korake i kompetencije čitanja. *Vijesnik bibliotekara Hrvatske* 56 (4), 263-275.

<https://hrcak.srce.hr/142392>

Tolo, D. (2014). Razvijanje kulture čitanja kod djece i mladih. *Motrišta: časopis za kulturu, znanost i društvena pitanja*. 75 (76), 99-105.

Vertovšek, N. (2013). Umjetnost medijske manipulacije: ljepota iluzije jest u umu promatrača. *In medias res: časopis filozofije medija*, 2 (3), 296-308.
<https://hrcak.srce.hr/114782>

Žužak, M. (2015). *Marketing u knjižnicama*. MA teza, Filozofski fakultet u Zagrebu.
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6092/1/%C5%BEu%C5%BEak%20diplomski.pdf>

10. Prilozi

Gradska biblioteka Zenica Anketa

1. Spol

- Žensko
- Muško

2. Moj status je, pohađam?

- Osnovnu školu
- Srednju školu
- Fakultet
- Završena srednja
- Završen fakultet
- Radim
- Ne radim
- Penzioner/ka
- Ostalo

3. Čitanje

- Obogaćuje moj duhovni život
- Jača moju kulturnu svijest
- Obogaćuje moj vokabular

- Pomaže mi da oblikujem vlastiti pogled na svijet
- Pomaže mi da ne razmišljam o svakodnevnici
- Je moja razonoda
- Je dosadno
- Čitanje mi teško ide
- Ne mogu naći zanimljivu knjigu
- Ostalo

4. Do knjige dolazim?

- Posudbom iz biblioteke
- Posudbom od prijatelja
- Kupovinom
- Poklanjanjem
- Putem interneta
- Ostalo

5. U slobodno vrijeme

- Čitam
- Bavim se sportom
- Igram igrice
- Družim se sa prijateljima
- Provodim na interenetu

Ostalo

6. Da li te roditelji ili drugi članovi porodice podstiču da čitaš?

Da Ne Ponekad Čitam svojevóljno

7. Da li si zadovoljan/na radom biblioteke?

DA Ne Ne u potpunosti

8. Koje bi usluge izdvojili kao najkvalitetnije?

- Informativno osoblje
- Knjižni fond
- kulturni programi biblioteke
- Obrazovni programi biblioteke
- Dječiji programi
- On line sadržaj
- Ostalo

9. Koju od navedenih usluga bi bilo poželjno unaprijediti?

- Usluge osoblja
- Knjižni fond
- Kulturni, obrazovni i umjetnički programi
- Dječiji programi
- On line sadržaj

Ostalo

10. Internet

Mi je olakšalo pronalazak informacija

Mi je otežao pronalazak informacija

Ne snalazim se u online okruženju

Pretražujem internet za potrebe školovanja